

ԱՐՁԱԳԱՆՔԻ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԳՈՒՐՍ Է ԳԱԼԻՍ ԿԻՒՐԱԿԷ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան բաժանորդագրինն է հետևյալը: Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է «ԱՐՁԱԳԱՆՔԻ» խմբագրատանը և Կենտրոնական Գրականության անոցում: Ստորագրադրացիք գրում են՝ Тифлис. Редакция „Арцаганъ“.

Առանձին համարները 15 Կ.

Յայտարարութիւնների բառին 2 Կ.

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հայոց առաջին Ընդհանուր Ուսուցչական Ժողովը:— Ընդհանուր Ուսուցչական Ժողովի պարագմունքների նախագիծը:— Ներքին ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ Բագուլեց: Ուսուցչական Ժողովին մասնակցողների թիւը: Անտառատէրերի Ժողովը: Անդրկովկասի վեճակագրութիւնը: Պ. Մ. Էմինի Հրաժարականը: Նամակ խմբագրին: Վարժարանի ամսագիրը: Եղեսիացի նորարաց ընթերցարանը:— ՆԱԽԱԿ Կ. ՊՕԼՍԻՑ: Տաճկահայոց ներկայ դրութիւնը:— ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Անդրիա:— ՖԷԼԻԻՏՈՆ: Ռուսահայոց պարոցների վեճակագրութիւնը: Բաքուի քահանաների արգել վեճակը:— ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ:— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ՀԱՅՈՅ ԱՌԱՋԻՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՈՒՍՈՒՑՁԱԿԱՆ

ԺՈՂՈՎԸ

Այսօր Հանդիսաւոր կերպիւ բացվում է Թիֆլիսում Ռուսաստանի Հայոց Ընդհանուր Ուսուցչական Ժողովը, որի պարագմունքները կտեւեն մինչև սեպտեմբերի 10-ը կամ 15-ը:

Քաղաքիս քառասուն Հազար Հայ Հասարակութիւնը սիրով ողջունում է իւր պատերի մէջ ժողովում Հայ ուսուցչաց խումբը և օրհնում է սորա սուրբ նպատակը, կատարելիք գործը...: Ամբողջ Հայ աշխարհը դարձրած է այսօր իւր աչքը դէպի այս ժողովը. ամէն զարգացած Հայ մարդ լարուած ուշադրութեամբ քայլ առ քայլ պիտի հսկէ ժողովի պարագմանքը...: Եւ մինչ Արեւելք և Արեւմուտք քաղաքական շահերի ետեւից ընկած մեր օրերում մաքառում են միմեանց Հետ ոյժի և զօրութեան արիւնշաղախ ասպարիզում, մինչ Մսուրի մէջ հայթոյղ ռումբը կամ Դամասկոսի մէջ մոլեռանդների թափած արիւնը առիթ սկիտի լինին ազգերին նորից իրանց բազուկը չափելու, մինչ լուսաւորեալ Եւրոպայի միջնորդութեամբ ընդհանրապէս թանձրանում է կնճռոտ խըն-

դիրներով,—Հայն պարագած է այն սրբազան գործով, որ օրհնել է երկինքը, քաղաքակրթութիւնը, յառաջագիծութիւնը...

Շնորհաւորելով մեծարգոյ Հայ ուսուցիչների գալուստը և ի սրտէ ցանկալով դոյս առաջիկայ պարագմանքը ամենայն յաջողութիւն, չենք կարող ծածկել այն անհանգստութիւնը, որ ակամայ գգում ենք, երբ մտածում ենք թէ մեր ներկայ բարոյական դրութեան, և թէ այն պատասխանատուութեան մասին, որին ենթարկվում է այսօրուայ Հայ ուսուցիչը մեր մատաղ սերունդի առաջ:

Մեր անհանգստութիւնը հասկանալի կլինի նոցա, որոնք խելամուտ կլինին թէ ինչպիսի ձախորդ պայմանների մէջ է կայանում այս ժողովը և որպիսի ծանր և իւր ոյժերից վեր պարտաւորութիւններ ունի կրելու սա: Սա բացվում է այն ժամանակ, երբ մենք Հայերս նոր ենք սթափում դարեւոր մտաւոր քնից, երբ մեր կուրծքը Հազիւ սկսում է ազատաբար շունչ քաշել, երբ մեր մէջը երեկ և այսօր միայն զգացվում է ապրելու կարեւորութիւնը, կենաց քաղցրութիւնը, երբ մենք անգիտակցաբար շարժում ենք մեր գողգոջուն թույլ ոտքը՝ առաջին բարոյական քայլը անելու: Եւ այդ քայլը կեանքի ու մահուան մի խնդիր է, դա կարող է գլորել մեզ մի անելանելի խորխորատ, բայց կտրող է դուրս Հանել նաև մի լեռան գլուխ, ուր մաքուր օդը և պատուական աղբիւրը աւելի ևս բարեյաջող կլինին մեր կենաց բարոյական կազդուրման համար: Եւ այդ քայլի պատասխանատու է Հայ ուսուցիչն է:

Սա բացվում է այն ժամանակ, երբ դեռ կատարելապէս չեն բուժուած մեր երեկուայ մահմետական լծից կրած վէրքերը, երբ մեր ընկերական և ընտանեկան կենաց մէջ՝ նախանձելի և օրինակելի սովորութեանց Հետ միասին պատահում են և զազրալի երեւոյթներ, որոնք միանգամայն թունաւորել են մեր բարոյական կենաց միջնորդութեամբ: Եւ այս թունաւոր

օգի մաքրութիւնը հալոսուցչի պարտականութիւնն է:

Սա բացվում է այն ժամանակ, երբ հայուհին մի բարոյական խնճովի պատրաստութիւն տեսնելով, նախքան պճնուելը և զարգարուելը, ցախ աւելը ձեռքին շտապ մաքրում է իւր տունը, ու անխտիր դուրս է անում նաև այն մարգարիտի հատիկները, որ հին օրերից ժառանգութիւն են մնացած իրան: Եւ ահա հայ ուսուցիչն է, որ պէտք է ցոյց տալ հայուհւոյն այդ հատուկ տոբ ակնեղէնի պահպանելու կարևորութիւնը սորա հարսանեաց պաճուճանքի համար:

Սա բացվում է այն ժամանակ, երբ լուսաւոր աշխարհը վիթխարի քայլերով բարձրացել է բարձրագագթ լեռան գլուխ և այնտեղից հրաւեր է կարգում մեզ շտապել, հասնել իրան, մինչ մենք մանկական քայլերով հազիւ հազ շարժում ենք լեռան ստորոտում: Եւ մեր ձեռքից բռնողը ու շտապ լոյս աշխարհին հասցնողը հայ ուսուցիչը պէտք է լինի:

Սա բացվում է այն ժամանակ, երբ այնքան նոսր է մեր բանիւրուն և աչալուրջ շրջահայեաց հովիւների թիւը, մինչ օրէցօր մեծանում է վտանգը և բազմանում են հօտի թշնամիքը: Եւ հայ ուսուցչի շնորհիւր միայն կարող է պաշտպանուել Փրկչին հաւատարիմ մնացած փառախը:

Սա բացվում է այն ժամանակ, երբ հասարակական և անհատական կենսական պայմանները ըստ ըստ ծանրանում են, երբ այնքան դժուարանում է նիւթական ապրուստը, երբ հողագործութեան, արհեստների և վաճառականութեան նորագոյն պահանջներին չը հետեւողը վաղը սովամահ պէտք է լինի: Եւ հայ ուսուցիչն է միայն, որ պէտք է ծանօթացնէ մանուկին բնութեան հարստութեանց և նոցա հետ խոհեմ ու տնտեսութեան վարուելու եղանակի հետ:

Սա բացվում է, վերջապէս, այն ժամանակ, երբ մենք անցնում ենք հնիցը դէպի նորը, երբ մեր կենաց խոփը եւ է գալիս, երբ ոչ եւրոպացի ենք, ոչ սօխացի, երբ մեր հասարակական գոյութիւնը դեռ պղտոր է, ամենայն ինչ տատանման մէջ, անհաստատ, չփոփ, մութ: Հայ ուսուցիչն է այն պաղլեղը, որ պէտք է պարզէ այդ պղտորութիւնը, բաժանելով ու պիտանի նա պիտանից:

Եւ հայ ուսուցիչը ինչ որ կը սերմանէ այսօր, նոյնը պէտք է հնձէ ոգով մօտակայ ապագայում: Առայժմ նա է միայնակ պատասխանատուն թէ իրան լանձնուած անհատների առաջ, թէ ազգի և եկեղեցւոյ առաջ, և թէ մարդկութեան առաջ... Տար Ատուած, որ արժանանայ ու ճիրով խրախուսիչ ձայնին՝ «ագնիւ « ծառայ բարի և հաւատարիմ, սրով հետևի ի սակաւագ « հաւատարիմ ես, ի վերայ Բազմաց կացուցից գրեզ»:

Բայց կուգէինք, մի երկու խօսք տալ թէ ինչ են ստացած մեզանից հայ ուսուցիչները, որի փոխարէնը այսքան պահանջներ ենք դնում նոցա: Ո՞ր աստիճանի պատրաստ են նոքա պարզ երես դուրս դալու այդպիսի ահագին պարտականութիւններին:

Այսօր մեր մօտ 330 դպրոցներում մօտ 832 ուսուցիչներ ունինք, որոնց ներկայացուցիչները ահա գումարվում են Թիֆլիսում լանուն հայ մանուկների, լանուն այն մօտ 17 հազար հոգի մատաղ սերունդի, որոնց բարոյական կեանքը, ապագայն և մեր բոլոր յոյսը իրանց է լանձնուած: Բայց դոցա որ վարձապետական դպրոցներում պատրաստեցինք այդ վսեմ պաշտօնի համար, քանիսը մեր հաշուով բարձրագոյն ուսման արժանացան, որոնք խրախուսուեցան մեզանից իրանց փշոտ սպարիզի մէջ, ինչ նիւթական ապահովութիւն ենք տալիս այդ անձնուէր պարսններին թէ այժմ և թէ յետոյ՝ դոցա ծերութեան օրերում:

Այդ 832 ուսուցիչների ստուար մեծամասնութիւնը առած է իւր ուսումը նայն ծխական և գիւղական դպրոցներում, որոնց բարեկարգութեան խնդիրը այսօր զբաղեցնում է նաև իրանց: Կոքա մեծ քաղաքում ուսման ծառու երիտասարդներ են և ինքեանք լաւապէս զգում են գիտութեան կարօտը. դոքա ինքեանք կցանկային շարունակել ուսումը, եթէ միայն միջոց ունենային: Նոյն խոկ ուսանելու ջերմ ցանկութիւնն է, որ շտապեցրել է դոցա այսօր Թիֆլիս, թեւադրելով նոցա արհամարել կենսական անյարմարութիւնները, թանկութիւնը, ծախսը: Բայց եթէ այդ պարսնները չլինէին, պիտի ունենայինք արդեօք աւելի լաւ պատրաստուած անձինք, որոնք բաւականանային գիւղական կեանքում տարեկան 100-200 ռուբլի ռաճիկով: Իսկ ուսման կարօտը փոքր ու փոքր տարածվում է ժողովրդի մէջ, դպրոցների շինութիւնները լքցվում են մանուկներով և ամէն կողմից ուսուցիչներ են պահանջում: Բնականապէս մենք պէտքէ ներողամիտ գանուինք եղած և տեսած մեր դպրոցական պակասութեանցը, սակայն և ջանանք կարելուն չափ վերացնել այդ թերութիւնները:

Եւ ահա ներկայ Աւուսչական ժողովը այն միջոցներից մէկն է, որ թէ պիտի ուսուցանէ սովորելու կարօտներին և թէ պիտի դոցա մի բարոյական զարկ տալ աւելի ևս հետամուտ լինել աշուհետե իրանց ինքնակրթութեանը: Ձը նայելով որ սա առաջին ընդհանուր ժողովն է, չը նայելով որ սա կարող է ունենալ նաև այս կամ այն թերութիւնները, այնուամենայնիւ, հաւատացած ենք, շատ արդիւնաբեր կը հանդիսանայ նոցա համար, ով որ իրաւ կարօտութիւն ունի ուսանելու, զարգանալու: Իսկ այս կարօտը, կրկնում ենք, այնքան զգալի է մեծամասնութեան համար:

Թող ուրեմն մի կողմից ամենայն սիրով տեղի ունենայ ուսուցանելու, օգնելու պատրաստութիւնը, միւս կողմից — ուսանելու, զարգանալու ցանկութիւնը: Թող

մանկավարժական բարձրագույն մասնագիտութիւնը առանց մեծամտութեան եղբայրաբար ձեռք կարկառէ կրտսեր կարօտ մեծամասնութեանը, իսկ առ համեստաբար ունկնդիր լինի գիտութեան վերջին խօսքին, նորագույն վճիռներին: Թող արեւ այդ ժողովում աջն սէրը, եղբայրութիւնը և կարեկցական օգնութիւնը, որ հիմն է մանկավարժութեան, գաստիարակութեան և բարոյական զարգացման:

«Արձագանքը» լաւապէս լիշեջով ժողովիսեպուհ և ծանր պարտաւորութիւնները, բարեմաղթում է նորան կատարեալ յաջողութիւն: Արագիրս վստահանում է կարծել, որ ժողովի եռանդը և գործօն տնկունութիւնը քաջութեամբ կը յաղթեն իրան պատահող դժուարութիւններին և կը կրկնապատկուի ու եռապատկուի գորաարդիւնաբերութիւնը, որ ամենայն իրաւամբ կսպասուի իրանից, մանաւանդ աչքի առաջ ունենալով նախկին մասնաւոր ուսուցչական ժողովների տուած օգուտը՝ թէ Թիֆլիզի թէմի և թէ կ. Պօլսոյ:

«Արձագանքը» կը յուսայ, որ ժողովը ամենայն աշխուշութեամբ և քաղաքական հայեցողութեամբ կը գրադի մեր դպրոցների ծրագիրներով:

«Արձագանքը» կը ցանկայ, որ ժողովի կազմելիք օրինակելի դասերը մուտք գործեն նաև մեր հեռաւոր անկիւններում բացառապէս մի աղքատիկ դպրոցում: Արագիրս կը ցանկայ, որ հայ դպրոցի մէջ գործ դրած դաստնութիւնը այսուհետև օրինակելի լինի նաև մեր դրացեաց համար: Արագիրս կը ցանկայ, որ հայ մանուկի համար գէթ այսուհետև տաժանելի չերևայ ուսումն և գիտութիւնը:

«Արձագանքը» կը բաղձայ, որ ժողովը կարողանայ գտնել այն միջոցները, որոնք պիտի ապահովեն հայ ուսուցչի ոչ միայն բարոյական, այլ և նիւթական դրութիւնը: Արագիրս կը բաղձայ որ այլ ևս «ուսուցչութիւնը և աղքատութիւնը» անբաժան զաղափարներ չլինին ազգիս մէջ:

«Արձագանքը» կը մտախօսէ, որ զանազան հայաբնակ կեդրոնների ցայտօր իմի գումարաւոր ուսուցիչները և դաստիարակները միմեանց հետ անձամբ ի մօտոյ ծանօթանալով, կարողանան հաստատել իրանց մէջ մի բարոյական կապ, սէր, համակրութիւն և համերաշխութիւն յանուն ընտրած ասպարէզի:

Վերջապէս «Արձագանքը» կը ըզձայ, որ այսպիսի վսեմ խորհուրդ ունեցող ժողովները յաճախ կրկնուելով հայոց մէջ, նոր զարկ տան մեր կրթութեանը, մեր դպրոցների բարգաւաճման և նոցա բարօրութեանը:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՈՒՍՈՒՅԶԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ՊԱՐԱՊ- ՄՈՒՆԻՔՆԵՐԻ ՆԱԽԱԳԻԾԸ

Մեր ժողոված տեղեկութիւնների համեմատ՝ Հայոց Ընդհանուր Ուսուցչական Ժողովի պարապմունքների նախագիծը կարգադրիչ Յանձնաժողովի կողմից պատրաստուած է հետագայ կերպիւ՝

Օգոստոսի 19-ին երեկոյեան 6 ժամին, քաղաքիս Ս. Գալիանեան ուսումնարանի դահլիճում պիտի կայանայ մեծարգոյ վարժապետների, վարժուհեաց և պատգամաւորների նիստը, որ կը բանայ նախապատրաստող կարգադրիչ Յանձնաժողովի պ. Նախագահը, կարգաւով սոյն յանձնաժողովի համառօտ տեղեկագիրը: Այնուհետև յայտարարելով, որ համաձայն Վեհափառ կաթողիկոսի կարգադրութեան՝ ներկայ Ուսուցչական Ժողովի նախագահողը պէտք է լինի թեմական տեսուչ պ. Գ. Բարխուդարեանը, յանձնաժողովի պ. Նախագահը կառաջարկէ ընտրել տոմսակներով ժողովի նախագահին երկու օգնական ատենապետներ և երկու ատենադպիրներ: Չայնից առաւելութիւն ստացողները ընտրուած են համարվում: Յետոյ ներկայ գտնուողները նոյն ձևով ընտրում են իրանց միջից մի մասնաժողով 5 անձինքներից կազմած, որոնք պիտի զբաղուին քանի մի կարևոր, բայց անպատասխան թողած հարցերի զեկուցումները պատրաստելով:

Օգոստոսի 20-ին, այսօր, Թիֆլիսի Վանքի մայր եկեղեցում, ժամի 10-ին ի ներկայութեան մեծարգոյ ուսուցչաց և հանգիստականաց, կը մատուցանուի պարտուպատշաճ մաղթանք Տեառն: Այնուհետև մօտ ժամի 11-ին, Առաջնորդարանի դահլիճում, թէմիս ուսումնարանների տեսուչ պ. Գ. Բարխուդարեանը կը բանայ ժողովի հանգիստաւոր նիստը բոլոր այցելուների ներկայութեամբ:

Օգոստոսի 21-ին, առաւօտը, ժամի 8-ին, ժողովը կունենայ իւր պարապմանց առաջին նիստը Ս. Գալիանեան դպրոցի դահլիճում: Նախ և առաջ ժողովը այդտեղ կը բաժանուի վեց մասի կամ խումբի (սեկցիա) ըստ առարկայից՝ 1.) Կրօն 2.) Հայոց լեզու, 3.) Ռուսաց լեզու, 4.) Մաթեմատիկայ և Բնական գիտութիւններ, 5.) Պատմութիւն և աշխարհագրութիւն, և 6.) Գեղարուեստք (երգեցողութիւն, գծագրութիւն և այլն): Ներկայ եղող ամէն մի անդամը կարող է գրուել միանուագ մի, երկու, երեք և կամ բոլոր վեց մասերում: Այդպէս ուրեմն այս կամ այն դասերում գրուողները, որ իսկապէս պիտի մասնակցեն այդ խումբերի պարապմանցը, իրանց ամբողջութիւնը կազմակերպելուց յետոյ, հեռանում են առանձին սենեակ և քուէարկութեամբ ընտրում են իրանց խմբի համար մի ատենապետ և մի ատենադպիր: Ընտրութիւնը աւարտելուց յետոյ՝ խումբը յայտնում է իւր որոշումը ներկայ ժողովին: Սորանից յետոյ ժողովը որոշում է թէ ով իւր միջից և ինչ առարկայից պիտի կարգայ օրինակելի դասեր, որ օրը և

որ ժամերին: Այնուհետև նոյն օրը երեկոյեան ժամի 6-ին, նոյն դահլիճում, դարձեալ կը լինի ընդհանուր նիստ, հանգիստականաց ներկայութեամբ, ուր կը կարգույրուի և կը քննուի պատրաստած ծրագիրները. նախագիծը:

Օգոստոսի 23-ից սկսուին ժողովի ծանրակշիռ պարամունքները առաւօտ և երեկոյեան, որոնք կ'ընդհատուին միմիայն Տէրունական և Արքունական տօներին: Պարապմանց տեղը սովորաբար լինելու է Ա. Գալիտնեան ուսումնարանը: Բացառութեանց մասին իւր ժամանակ կը հրատարակուի լրագիրների մէջ և կը ծանուցանուի նիստերում: Նիստերը կը լինին առաւօտեան ժամի 8-11 և երեկոյեան ժամի 6-8:

Քուէարկութեան և բնորոշութեան ձայն ունենալու իրաւունքը պատկանում է միմիայն հայ—հոգեւոր իշխանութեան վերահասութեան և հովանաւորութեան ներքոյ եղած ամէն կարգ գաղութների ուսուցիչներին, վարժուհիներին և պաշտօնապէս հոգաբարձութեանց կամ ուսումնական վարչութեանց կողմից շնորհ բերած պատգամաւորներին: Բայց վիճել, դատել հրապարակաւ ամենայն հարց իրաւունք ունին բոլոր հանգիստականները, որոնք միայն ձեռք են բերել 2 բուլլիանց մուտքի տոմսեր: Ամենայն անգամ թույլ է տրվում խօսել միանուագ ոչ աւելի քան մի քանիսը ժամ: Սակայն հանգիստական պարունայք իրաւունք չունին ընդհատել իրանց նկատմունքներով ոչ օրինակելի դատերը և ոչ սրկիցէ գեկուցումն կամ ճառ: Առհասարակ խօսելու իրաւունքը ամենեքեան ձեռք են բերում ատենապետի թույլտվութեամբ և միանգամայն ենթարկվում են ոտրա կարգադրութեանցը: Ասել է, թէ ամէն հանգիստականը վայելում են վարժապետաց հետ համահաստար իրաւունք, բացի բնորոշութեան ձայնի:

Պարբերական մամուլի պ. սլ. ներկայացուցիչները մուտք ունին ամէն նիստերին և նոցա համար առանձին որոշած տեղ է լինելու պատրաստ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

12 Օգոստոսի 1882

Մենք տեսանք՝ թէ ինչ բարոյական կերպարան կը ստանան կարողատէր ծնողքների զաւակները, երբ նոքա գիմնազիայ կը մտնեն բարձր կրթութեան հասնելու համար: Ծշմարիտ է, բացառութիւն եղել է և կը լինի, բայց միթէ պատահական ուրուարթութիւնները բնաբանական և հոգեբանական օրէնքների ընդհանուր բնաւորութիւնը կարող են խախտել:

Տեսնենք այժմ՝ թէ ինչ բարոյական պատկեր կ'ունենան աղքատ դասակարգի զաւակները, երբ նոքա ծխական ուսումնարանում պիտի պատրաստուին գիմնազիայ մտնելու համար:

Հարկաւ գիմնազիայ մտնելը շատ ցանկալի բան է և երբոր տեսնում ենք, որ օրըստօրէ այնտեղ հայ աշակերտների թիւը աւելանում է՝ անշուշտ մեր սրտի ուրախութիւնը աւելանում է: Այս իսկ պատճառաւ, հայ զաւակների առաջ գիմնազիայ մտնելու աշխատանքը հեշտացնելու և արժանացնելու ձգտում և ցանկութիւնը ինքնըստինքեան մի բարեգործական գործ պիտի համարուի: Բայց չպիտի մոռանալ, որ մեր զաւակներին գիմնազիայ տալը այն ժամանակ նշանակութիւն կ'ունենայ, երբ մենք վստահ ենք՝ որ մտնողը նախ և առաջ կարեւորապէս զարգացած է և երկրորդ՝ կարող է գիմնազիական ուսման պահանջած գոհաբերութիւնը կատարել: Այլ որ աղքատի որդի է եղել և դժբաղդութիւն է ունեցել միջնակարգ լետոյ բարձր ուսումնարաններում կրթութիւն ստանալու նպատակաւ մի կտոր սև հացի համար մուրալկանութիւն անել հազարումէկ բարոյական տանջանքների ենթարկուելով,—նա գիտէ՝ թէ ինչ գնով է վաճառվում մեր գիմնազիական և բարձր կրթութիւնը...: Եթէ մատնացոյց լինին, թէ ահա մեզանում այսօր հազարումէկ աղքատների որդիք բարձր կրթութեան են հասել հասարակաց կամ մասնաւոր անձերի բարեօրոշութեան շնորհիւ, մենք կը պատասխանենք՝ որ եթէ նոքա արժանացել են հասարակաց բարեօրոշութեան շնորհին և տարել են հեշտութեամբ մեր պետական ուսումնարանների ուսման լուծը, պատճառն այն է, որ նոքա մի կողմից համեմատաբար շուտ և հիմնաւորապէս զարգանալու պայմանների մէջ գտնուելով իրանց մտաւոր զարգացմամբ բարեւեղների ուշադրութիւնն են գրաւել: Միւս կողմից՝ ի շնորհս այդ սկզբնական զարգացման, որ բնական ճանապարհով է կատարւել, նոցա համար յաջորդական միջնակարգ և բարձր կրթութիւնը մեծ դժուարութիւններ չեն ունեցել: Փորձնական եզրակացութիւնը մեզ ասում է, որ գիմնազիական ուսումը մի առում չէ ստանց բարձր կրթութեան, կամ այսպէս ասենք գիմնազիական բարձր մակացութիւնների և մասնագիտութեան նախադուռն է. առանց սորան գիմնազիական ինքնըստինքեան ոչինչ է, մի () որ գրուելով բարձրագոյն գաղութների առաջ մի տմբողջութիւն և ամփոփութիւն է արտայայտում: Իրեք այդ () մեր աղքատ դասակարգի որդիներնց սկզբնական դաստիարակութեան առաջ, եթէ նոքա հնար չունին գիմնազիայ մտնելուց լետոյ մինչև վերջը շարունակելու,—այն ժամանակ այդ () նուազական քանակութեան առաջ դնելու նշանակութիւնը կը ստանայ. քանակութիւնը 10 անգամ առաւել կը պակսի:

Ուրեմն մենք ինչ իրաւունք ունենք աղքատ դասակարգի որդիներնց ժամանակը սպառելու, նոցա գալ-

թակղութեան առիթ լինելու: Ամբոխը տգէտ է, հա-
րուստի օրինակին կապկալար միշտ հետևում է: Նա
տեսնում է, որ կարողատէրի որդին մտել է գիմնազիայ,
ինքն ևս կը ցանկալ իր որդուն այդ կարծելի երանու-
թեան եղեմը տալու: Նա չգիտէր՝ թէ այդպէս վա-
րուելով ինչ վտանգ է ախառնում իւր որդու համար...
Առաւել մեծ մարդասիրութիւն չէ, որ աղքատ դասա-
կարգի կրթութեան վերայ խորհելիս, աշխատէինք նոցա
համար մի սկզբնական, բայց ամփոփուած ուսման ծրա-
րագիր պատրաստել: Մեր մանուկների ժամանակը թանկ
է. փոխանակ ժամանակավաճառ լինելու, և գիմնազիայի
համար պատրաստութիւններ տեսնելու, առաւել լաւ
չէր լինի, որ մանուկին սովորեցնէինք վարժ և
խելամուռ ընթերցանութիւն մայրենի լեզուի մէջ. սո-
վորեցնէինք վայելուչ և գեղեցիկ գրել, որ մեր ուսում-
նարանների մէջ բոլորովին անուշագիր է մնացած. սո-
վորեցնէինք մեր ազգային եկեղեցւոյ վարդապետութիւնը,
թուահաշիւ չորս գործողութեան սահմանով, սովորեց-
նէինք այս քաղորդ կարևորութեան չափ, միևնոյն
ժամանակ ծանօթացնէինք և ընտելացնէինք պետական
լեզուի հետ հնարաւորութեան համեմատ:

Մենք թողնենք այս մտածողութիւնները, որոնք
մեր խնդրի նկատմամբ մի միջանկեալ բան են և գուցէ
անտեղի ներկայ նամակիս մէջ: Մենք միայն կը հարց-
նէինք մեր պարոններին, որոնք մեր ուսումնարանները
գիմնազիայի նախագուռն են կամենում շինել: Ինչ նշա-
նակութիւն և խորհուրդ ունի ազգային ծխական ու-
սումնարանները. գիտէն արդեօք սոցա ծաղման և գոյու-
թեան պատճառները: Մենք իրաւունք ունենք կարծե-
լու, որ նոքա ամենեւին տեղեկութիւն չունին և նայում
են այդ ուսումնարանների վերայ այնպէս ինչ աչքով
նայում են ուրիշ ազգերի սկզբնական կրթարանների
վերայ: Ուսումը, գիտութիւնը, լեզուները ամէն տեղ
և ամենայն ժամանակ մենք ստիպուած կը սովո-
րենք, որովհետեւ այն բոլորը՝ որ հացի խնդրի հետ կապ
ունի, ակամայ մենք սովորելու ենք. բաւական է, որ ազ-
գային ուսումնարանները մայրենի լեզուի ուսման հետ՝
կը ծանօթացնեն կարևոր գիտութիւնների տարրական
սկզբունքների հետ: Ձէ որ մայրենի լեզուի ուսուցիչը
նիւթ է ընտրելու: Մի խօսքով մենք այն համոզմունքի
տէրն ենք, որ ծխական ուսումնարանը յատկաբար տար-
րական դաստիարակութեան համար է:

Սէնթեբէ՛

*
* *

Մինչև օգոստոսի 18ը, Ուսուցչական ժողովին օտարա-
քաղաքացի և տեղոյ մասնակցող ուսուցչաց թիւը հասնում
էր 100ի, սակայն սպասվում էին այս վերջին օրերը դար-
ձեալ շատերը:

*
* *

Լսում ենք, որ Ուսուցչական ժողովին եկած են իբրև
հիւր նաև Թիւրքիայի հայ ուսուցիչներ, նոյնպէս սպաս-

վում են Թաւրիզից երկու ուսուցիչ և մի վարժուհի:
Ընդ ամէնը մանկավարժութեամբ պաշտօնապէս պարա-
պող անդամների թիւը, ինչպէս երևում է, պէտք է հաս-
նէ մօտ 150 ի, իսկ հանգիստականներին բաժանած
տոմսակների թիւը քանի մի հարիւրից աւելի է:

*
* *

Անտառատէրերի ընդհանուր ժողովի օգոստոսի 10-ի
նիստում կարգացուցեցաւ նախապէս ընտրած յանձնա-
խմբի գեկուցումը ժողովրդի մէջ անտառաբանութեան
վերաբերեալ տեղեկութիւններ տարածելու խնդրի մա-
սին: Ինչպէս Մոսկվայի լրագիրները հաղորդում են յանձ-
նախումբը երկու ճանապարհ է ցոյց տուել այդ նպա-
տակին հասնելու համար. ա) լիշեալ տեղեկութիւնները
տարածել տարրական ուսումնարանների, հրապարակական
դասախօսութիւնների, զրոյցների և ժողովրդական գըր-
քոյկների միջնորդութեամբ բ) անմիջապէս—նոյն իսկ
անտառատէրերի և անտառապետների ձեռքով, որոնք
անընդհատ յարաբերութիւններ ունին ժողովրդի հետ:
Տարրական ուսումնարանների միջնորդութեամբ ներ-
գործելու համար մասնաժողովի առաջարկութեամբ
ժողովը որոշեց խնդրել տէրութիւնից որպէս զի թոյլ
տրուի 1) տարրական ուսումնարաններում ժողովրդա-
կան զրոյցներ կազմել անտառաբանութեան վերաբերեալ
գիտելիքներ հաղորդելու համար 2) պարտաւորեցուցիչ
անել մատչելի գրեանք և շարադրութիւնների ընթեր-
ցումը ուսումնարանում՝ անտառապետների և անտա-
ռատէրերի ղեկավարութեամբ 3) մրցումակներ նշանակել
անտառային գիտութիւնը ժողովրդականացնող ընտիր
հրատարակութեանց համար: Սակայն այս գեկուցումը
ներկայացնելուց յետոյ, յանձնախումբը իւր գործունէու-
թիւնը աւարտած չէ համարում. նա ընդունում է իւր
վերայ գործի ղեկավարութիւնը և ժողովի վճռի համա-
ձայն գոյութիւն կ'ունենայ 3 տարի մինչև տպագայ
ժողովը, որ տեղի կ'ունենայ 1885 թուին Խարկովում:
Յանձնախումբը աչքի առաջ ունի իւր գործունէութեան
յետագայ նախագիծը. 1) ընդհանուր ոյժերով գրքոյկներ
յօրինել 2) աշխատել որ այդ գրքոյկները մուտք գտնեն
ուսումնարաններում 3) անընդհատ յարաբերութիւններ
ունենալ գանազան ընկերութիւնների հետ, որպէս
զի նոքա օգնեն անտառապետական տեղեկութիւններ
տարածելու 4) նպաստել տարրական ուսումնարաննե-
րին օրինակելի ծառաստաններ կազմելու և անհրաժեշտ
գործիքներ ձեռք բերելու, 5) վերջապէս օգնել այն ան-
ձանց, որոնք իրագործում են յանձնախումբի նպատակը:
Ժողովը ընդունեց այս նախագիծը:

*
* *

„Նովոստի“ լրագիրը հաղորդում է որ տէրութիւնը մտա-
ղիւր է ներկայ տարուայ ընթացքում Անդրկովկասի աղղա-
նակութեան վիճակագրութիւն կազմել:

*
* *

Յայտնի է որ մեր դիտնական պ. Մկրտիչ Լճինը այս տարուայ սկզբում հրաժարուելով իւր պաշտօնից—Հայոց Հին լեզուի և գրականութեան կաթիլներէն՝ վաղուց արդէն արձակուել է ստացել: Այժմ մեզ հաղորդում են որ յարգելի ծերունին մի քանի օրից յետոյ թողնելով Մոսկուան ուղևորվում է Ներսիս Կաթողիկոսի մշտապէս բնակութիւն հաստատելու: Կապտակաւ:

*
* *

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Պ. Խմբագիր

Իբրև ներթ Հայոց վարժապետական ժողովների ապագայ պատմութեան համար, թոյլ տուէ՛ք ինձ չիշել այտանդ մի իրողութիւն, որ արդէն մոռացման է տուած: Խօսքս Կ. Պօլսոյ ուսուցչաց վարժապետական ժողովի մասին է, որ տեղի ունեցաւ 1873 թուի ամառը Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորչաց եկեղեցում:

Պէտք է գիտենալ, որ Կ. Պօլսոյ Հայ ուսուցիչները երբեմն երբեմն միասին ժողովուրելու և խորհելու կարեւորութիւնը վաղուց է որ զգացել էին: Դեռ ևս 1862 թուին Տաճկաստանի մայրաքաղաքում Հայ դատարարակիւնները այս նպատակաւ «վարժապետական» անունով մի ընկերութիւն կազմեցին, որ մօտ երեք ամիս գոյութիւն ունենալուց յետոյ զաղարեց, որովհետեւ, շեղուելով իւր ընտրած ճանապարհից, սկսեց կողմնակի հարցերով զբաղել: Այս անշարժութիւնից յետոյ, մօտ 10 տարի անցած, այն է 1873 թուի յուլիս ամսին, Ղալաթիայում բացուեցաւ Կ. Պօլսոյ Հայ ուսուցչաց «վարժապետական կադէստրի»-ը, որ, եթէ չեմ սխալվում, ընդամենը 6 նիստ ունեցաւ: Նիստերը լինում էին կիւրակէ օրերը, այն տեղի սովորութեամբ՝ եկեղեցւոյ մէջ: Ժողովին շարժառիթը Հայոց Լեզուի դատարարութեան և զանազի խնդրին էր: 1873 թուի մայիսին «Մատիս» մէջ այս մասին ոմն պ. Ա. Ա. Սուրենեան մի յօդուած տպեց «նոր կղանակի ուսուցման ազգային լեզուի» անունով, որի մէջ առաջարկում էր կազմել վարժապետական ժողով ուսման եղանակները որոշելու համար: Համեմատ այս ցանկութեան, չիշեալ ժողովը դիտարկուեցաւ զբաղուած էր երկու խնդրով՝ 1.) «նախադրարանաց մէջ զբաղաւ, թէ աշխարհաբար ուսուցանել օգտակար է» և 2. ազգային խառն ժողովից հաստատած և թաղական խորհրդոյ հրահանգով ստանձնուած ծրագրի քննութեամբ: Ժողովը ունէր իւր զեւանդ՝ գաղանի քուէարկութեամբ ընտրած: Նիստերը շարունակվում էին 2 1/2—3 ժամ: Հանդիսականաց թիւը ամէն անգամ 100-ից աւելի էր լինում: Նրբեմնապէս ներկայ էին գտնվում նիստերին՝ Պատրիարքական իովսիմարք, Ստեան, Միտաքեան և այլ բարձր դերք ունեցող էֆէնդիք: Լրագիրները (Սրագիր, Ասիա, Ֆունը և այլն), որոնցից քաղում ենք այս տեղեկութիւնները, միաբերան գտնում են ժողովի մէջ պաշտօնական լրագրութիւնը և օրինաւորութիւնը: Դժբաղդաբար մօտաւր զրացաւ: Նիստերի արձանագրութիւնները տպելու, որով խօսածի և կապացած վճիռների մանրամասնութիւնները միտքին անյայտ:

Ի դէպ է տեսել, որ նոյն 1873 թուին Կ. Պօլսոյ մէջ Հայոց ունէին 61 ազգային և ծխական վարժարաններ, որոնցից 33ը տղայոց էր և 28ը աղջկանց: Իոցա մէջ ուսանում էին 3842 աշակերտք և 1862 աշակերտուհիք, ընդամենը 5704 հոգի: Վարժապետաց թիւն էր 198, վարժուհեաց—28, սպասուորաց և սպասուհեաց—69: Դպրոցների ընդհա-

նուր տարեկան ծախքը հասնում էր 1,391,490 դրութիւն (մօտ 97, 300 ռուբլու): Միջին հաշուով ամէն մի վարժարանում աւելի քան թէ 93 ուսանող կար և աւելի քան թէ 3 վարժապետ: Ամէն մի ուսանողի վերայ միջին հաշուով ծախս էր լինում տարեկան մօտ 244 դրութիւն (մօտ 17 ռուբլի) և ամէն մի վարժապետ կամ վարժուհի ստանում էր մօտ 420 ռուբլի, ամէն մի վարժարանի ծախս էր անում մօտ 1597 ռուբլի:

Այսպէս ահա Կ. Պօլսոյ վարժապետական ժողովը թէ և Թիֆլիսի թէ մի ժողովից (1874 թ.) մէկ տարի առաջ կայանալով, ազգին մէջ անդրանկութեան պատիւը ձեռք բերեց, բայց այնուհետեւ այլ ևս չը կրկնուեցաւ և, որքան լսում ենք, տաճկական մայրաքաղաքում օրէ ցօր, դժբաղդաբար, Հայ վարժարանաց զրոյթիւնը վատթարանում է:

Ընդունեցէ՛ք և այլն.

ԽԿԾ

*
* *

Այս օրերը սկսուեցաւ «վարժարան» ամսագրի հրատարակութիւնը: Օգոստոսի և Սեպտեմբերի համարները միասին լոյս տեսան «ներկայ Ուսուցչական Ժողովին վերաբերեալ յօդուածների շարութեան պատճառաւ»: Համարը պարունակում է մի շարք հետաքրքրական յօդուածներ, որոնք պատկանում են մեր մանկավարժական տաղարիգում գործող յայտնի անձանց: Ի բոլոր սրտէ յաջողութիւն և յարատեւութիւն ենք ցանկանում նոր ամսագրին: Եթէ մեր յարգելի եղբայրակիցը նոյն ջանքով և սիրով կազմէ և լեւտագալ համարները, կարելի է լուսալ որ «վարժարան» մի կարեւոր օժանդակ կը լինի Հայ ընտանիքի և ուսուցչի համար:

*
* *

Նշեմիայից զրում են «Մատիսին».

Քաղաքիս Ս. Աստուածածին Մայր եկեղեցւոյ վերաբերեալ բաւական ձեռագիր, և քիչ մը ևս տպեալ դրութիւն, նոյնպէս նաեւ յանուն Ազգ. Թանգարանի, թէ Կ. Պօլսին, թէ՛ Ներսիսապետին և թէ՛ Նիսիսապետին նուիրեալ գրքեր, որոնք ցարդ մասնաւոր տեղեր իբրև անպէտ պահուած էին, այս օրերս տեղոյս Պատ. Քաղ. Խորհրդոյ հաւանութեամբ և նոյս գործակաւար և գրագիր Տիար Գեորգ Չաղապտեանի աշխատութեամբ չիշեալ գրքերը և մի հաւաքուեցաւ, և եկեղեցւոյ դռնին մէջ եղող տասանորդական հոգաբարձութեան սենեկին մէջ փոքրիկ մատենադարան մը շինուելով հոն տեղաւորուեցաւ, ուրիշ կարգաւ և դարձրնելու համար տպեալ գիրք ուղղները ստացագրով մը պիտի տանին կարգան և դարձնեն, իսկ ձեռագրերը որ դուրս չեն հանուիր, ուղղը պիտի դիմէ նոյն սենեակը (որ ամեն օր բաց է) և ուղածին չափ աւել պիտի անցունէ առանց դուրս հանելու:

Ձեռագիրներու թիւ 94 է, իսկ տպեալներ 228 կտոր են. առանց մէջ բաւական ընտիր գրքեր կան, մանաւանդ ձեռագրաց մէջ մինչև 730 տարի առաջ գրուած մագաղաթեալ գրքեր կան, որոց ամանց թէ՛ գրելու վայելչութիւնը և թէ՛ գծապրութեանց և պատկերաց գեղեցկութիւնն այժմեան հոշակաւոր պատկերհաններուն գործոց հետ գրեթէ կրնայ մրցիլ:

Սոյն գրոց ամբողջութեան պահպանման, թէ և գրագրանքներու հապիւ կը համարձակինք, տակաւն ընթերցասէր

ազգայնաց իրենց, մեծ յոյս ունենալով, որ պիտի ընդարձակի և զարգանայ, և այն ատեն զբարեկամ կամ մատենադարան անուան իրօք պիտի արժանանայ:

*
* *

Այս համարը պէտք է լոյս տեսնէր կիրակէ օգոստոսի 22-ին: Ընդհանուր Ուսուցչական Ժողովի մեծապատիւ անդամներին մեր խորին յարգանքը յայտնելու համար այսօր ենք հրատարակում «Արձագանքը»:

Ժողովի տնօրէնութեան միջոցին լրագրին ամենայն №-ից հարկւարական օրինակ կ'ուղարկենք ի տնօրինութիւն մեծ. պ. Նախագահի ցանկացողներին բաժանելու համար:

ՆԱՄԱԿ Կ. ՊՕԼՍԻՑ

1882, Յուլիսի 18-ին.

Մի ամսից աւելի է, որ Թափառական Հրէայի պէս ման եմ գալիս այս մեծ ու անկարգ մայրաքաղաքի մէջ՝ տեղեկութիւններ ու ծանօթութիւններ հաւաքելու ուսումնառութեան արժանի այն հասարակութեան մասին, որին այցելելու եմ եկել: Որչափ ուղիղ և իրաւացի է խօսում էք մօնդօ դէ Ամիլիո Իտալացին, երբ ասում է՝ Թէ Կ. Պօլսի անհամար բլրակները վրայ ու ձորերի մէջ ցրւած մի հրէշալիք քաղաք է, մի Լաբիրինթոս մարդկանց որջերի, գերեզմանոցների, աւերակների, մի բնակութեան տեղի ընկերային ու առանձնական կեանքի օտարօտ քաղաքակրթութեամբ՝ բարբարոսութեան հետ խառը, մի պատկեր աշխարհիս բոլոր քաղաքները իրանց կեանքի երեւոյթներով ներկայացնող, վերջապէս մի կմաղք վիթխարի քաղաքի:

Նւ իրաւ, այսպիսի խառնաշփոթ ու անոտոյր կեանքի մէջ յուսահատութիւնը ասես ուղում է տիրել մարդու սրտին, մանաւանդ երբ այն սքանչելի տեսարանը, որ արտաքին կողմից փայլում էր շքեղութեամբ, այն սիրուն Պօլսը, որ մօտեցող ճանապարհորդի աչքին երևում էր մի դրախտանման երկիր՝ երջանիկ բնակիչներով, այն կտրադիչ քաղաքը, որի վերայ շնորհատու բնութիւնը թափել էր իւր առատ ձիւրքերը՝ փոխվում է բոլորովին՝ ներսը շրջող մարդու աչքի առջև և իրօք ցոյց է տալիս Թէ մեծ խալիֆայի մայրաքաղաքի արտաքին փայլը այնչափ աննման ու անհամեմատ է ներքին տեսքին, որչափ երկիրքը երկրին: Բայց միթէ ես պարտաւորութիւն և կարողութիւն պիտի զգամ այս բոլորը նկարագրելու և կարողով ձեզ պատմելու իմ թոյլ ու անգոր գրչով:— Ոչ. քաւ լիցի, իմ գործը չէ այդ: Ես հոգու չափ ուրախ եմ լինիմ և կը հրճուիմ, եթէ՝ լուսաւոր ճշմարտութեան հետեւելով, ինչպէս միշտ և ամէն բանի մէջ, աշխատեմ անաշու պատմիչ լինելու այն հաշ գաղթականութեան ընկերային կեանքի ու կացութեան մասին, որ ինչպէս առաջին նամակիս մէջ ասեցի, աշխարհիս երեսին ամենաբազմաթիւ լինելով՝ ապրում՝ կեանք է ունենում այս բազմախորշ բաւկղի մէջ: Ահաւասիկ իմ նպատակը, ինչպէս վերև էլ ասեցի: Սակայն այս, ըստ երևոյթին հետ, նպատակին էլ հասնելու համար՝ պէտք է որ Կ. Պօլսի հայացողին ու հասարակային գործունէութեան բոլոր ճիւղերին հետեւէ մարդ, եթէ կամենում է մի ամբողջ պատկեր

ու գաղափար տալ իւր լսողներին: Համաձայնուեցէք, որ այս բանին էլ բաւական աշխատանք ու ժամանակ է պահանջում այնպիսի մի մարդուց, որ երբէք չէր ուզէր այն մանուկ խելքին զօր տուող Թղթակիցներին և ինքնակոչ ներկայացուցիչներին... Այս կարճ ու վաղանցուկ ժամանակը, որ ես իմ առջև ունիմ, հազիւ Թէ բաւական է յիշատակարանիս մէջ գրուող այն լափօնական նկատողութիւններս, որոնք որպէս հիմ պիտի ծառայեն ինձ, երբ ես հանգիստ կերպով հայրենի կտուրիս տակ՝ ինքս ինձ հետ, մենակ կը խորհիմ և կը գրեմ:

Բայց մի և նոյն ժամանակ միթէ կարող եմ մոտենալից չ'անել ձեզ միմեանց յաջորդող անթիւ տպաւորութիւններս, որոնք նոյնպէս իրանց արժանավայել տեղն ունեն ինչպէս դիտողութիւններս, նոյնպէս և ձեր հետաքրքիր ուղարկութեան մէջ: Անշուշտ ցանկանում էք ինձ հետեւել և ման գալ ինձ հետ միասին Սուլթանի մայրաքաղաքի այս ու այն կողմը: Լաւ, ուրեմն՝ եկէք, գնանք:

Բամաղանի ամին է, այսինքն ուղափառ մուսուլմաններին մեծ պատն է, այն զանազանութեամբ միայն, որ քրիստոնեայ հայրապետների ռահմանած քառասորեայ պատին բացի մտեղէնից ու ուտիքից մերոնք ամեն բան ամեն ժամանակ կարող են ուտել, իսկ մեծ մարգարէի որդիքը ամբողջ օրը ցերեկով, երբ արեւը կանգնած՝ նայում է նոցա արդար կերպարաններին, իրաւունք չունին մի որ և է բանի ճաշակ առնելու: Ամեն Թուրք, որ կրօնամոլ համբերութեամբ սպասում է երեկոյ աւետող Թնդանօթի արձակուելուն, բաց է անում իւր քաղցած ու ծարաւ բերանը՝ աղատութիւն տալով ամեն բանով անյագ ծնօտին, արեւելան անկարգ ու անկանոն ճաշակին և սկսում է կատարել երեսուն դիշեր տեղը կրօնական հարսանիքը... Ես չեմ խօսում այն աղատամիտ երեցող մահմետականների մասին, որոնք իրանց փորը պարարտացնելու համար՝ կտրելով մարգարէի պատուիրած ծովը, ցերեկով քրիստոնեաներին են հետեւում, իսկ գիշերը Փանատիկ մօլլայի «աղանին» են սպասում, համարձակութիւն տալու իրանց մօլլի զուարճութանցը: Ամբողջ Կ. Պօլսը, որ սովոր է հասարակ օրերին՝ մութը կոխելուն պէս, լուել և գրեթէ մեռելային հանգստութիւն վայելել իւր Թուրք կամ Թրքաբազու բնակիչներով, Բամաղանի օրերին, ուղում եմ ասել գիշերները, մինչև առաւօտեան լոյսը արտախորդ ու աղմկալի կենդանութիւն է ներկայացնում՝ անխտիր բոլոր Թաղերի մէջ: Մենք՝ այսինքն գուք—ընթերցող և ես Պէրա՝ Փրանկներ կամ Լեռնայիցիների քաղաքամասի մէջ ենք: Թուրքերին և նոցա վարքն ու բարքը տեսնելու համար այս կողմը շատ բան չը կայ: Գնանք Ստամբուլ: Ահաւասիկ անդիւսական Թամբով գեղեցիկօրէն՝ Թամբած սիրուն երկաթներ, որոնք մայրաքաղաքիս ամեն կողմի փողոցներում պատրաստ են վարձու տրուելու ցանկացողին: Հեծնենք և արշաւենք Ստամբուլ, որ Ոսկեղջիւրի վերայ ձգւած երկար կամուրջով միացած է Գալաթիայի հետ: Ահաւասիկ գնում ենք:—Գիշեր է:

Աստուած իմ, այս ինչ գիւթական տեսարան է, անթիւ հասարակաց շէնքերի և մանաւանդ անհամար «ջամիներ», մղկիթների որածալը սպիտակ միտոքթիւններն ու աշտարակները հազար ու մէկ ճրագներով ու լապտերներով զարդարուած՝ լոյս են տարածում բարձր օդի մէջ, ուր այդ լուսատուները ասես երկնային սրայուն աստղերի փայլի հետ միախառնուելով, ամբողջացնում են այն հրաւառ տառերը, որոնք իսլամութեան այս կամ այն հանդանակի վառւած զրուագն են ներկայացնում: Նւ այս բոլորը կարծես նայում է ծովին և մի կախարհիչ լոյսով ցոլացնում է նորա մակերև-

ւոյժը, որ նոյնպէս պատկառելի տեսնուած չեն նաեւ որոշ հայրերի վերայ հաւատաւոր շարժումները, որոնք չիղջնում են նախդիր գոնաւորութիւն ու փրկարար փառքով: Այս կողմը ճանաչում է մոլորանքը և «նամակ» է անել տալիս խառնակներին, այդ կողմը հրաշալի են անում և ուրախանում են «բաշտում» սիրտները, այն կողմը խառնակում է «Ֆէստ» մի խառնակում ամբողջ օրակցի մի յարձանք մարդկային տնտրող, վաշտներ սեւի, միւս կողմը նուազում են տաքաճանքի մի երաժշտութիւն՝ որ կոպիտ թմբուկներն ու անախորժ «գլուխները» ամբողջ և զարկելուց է առաջանում՝ ամառու աչք խեղաւորում ու հոտած օդի մէջ, քոտտ ու ցաւոտ կլաւոյ շնորով լցուած կեղտոտ փողոցներում: Չափն, աղմուկ, աղաղակ, կուր, հարաշրջ, արաքոյ վերջապէս կրակ ու բոց միախառնվում է հաղարար մարդկանց շնչառութեան ու բազմաբարձու խոտակցութեան հետ և մի աշխարհի տնհաճոյ, զրեթէ զգուշի քառակուսի տեսարան է ներկայացնում, որ չը կարծես, թէ մարդկային օրինաւոր ընկերութեան փառք է շատէ գորգայնած անդամը ցանկանայ մի քանի անգամ կամ շարունակաբար ներկայ գտնուել այդ անորոշիկ հանգիստին: Մենք արդէն Ստամբուլի մէջ ենք և բարձրացանք Շահապէ-Բաշի կոչումը բարձրացրել թաղը: Բացի ինձանից ոչ ոքի գլխին չէ երևում երազական մի գլխարկ: Մի վայրկեան ցատում ես, որ աւելի ապահով և ամբողջ մէջ չորշուելու համար՝ «Ֆէս» չը գրել գլխիդ: Ինչ և է, զուարճանալի տեսարաններով:

Տէպէք ահա աչտուղ երգում հինները մի տախտակաշէն խեղճ բնի վերայ երգչներին հետ ներկայացնում են երգելով մարմնի ամենախաղաղ առիթներն ու ձեւեր և այլ և այլ ձայներ են արձակում սրբմեղի ու կեղտոտ ակնարկներ անելու համար՝ որով և թրքական կոպիտ հեշտաւորութիւնը սկսում է զրգուել: Ահա առիթն աշտուղ մի երկար ու հին շէնքի մէջ շարունակ նստած են անկարգ կերպով՝ զրեթէ միմեանց վերայ, բազմաթիւ աչքերով թուրքեր և որպէս թէ ակնից են դնում թատրոնական մի անմիտ խաղին, որ թուրքերով տաճկի հաճոյքին չարմար մի իմպրովի զարդապիտակ է՝ նոյն ժամին շարադրած: Թուրքը, որ գուրը կամ փողոցի մէջ չէ սկսում իւր կանանց երեսը նայել կամ խօսել նոյա հետ և ըստ երեւոյթի ներկայանում է ասիս որպէս մի ժողովուրդ ու խոտաբարոյ արարած՝ մեծ ախորժակով և ճանաչելով հետեւում է «Արապեօղ» անուանած պաղլաւ և ամթալի ներկայացմանը, որ կատարվում է թափանցիկ վարագոյրի ետեւ, որպէս չինական սոուկրախաղը (ombre chinoise), սոսների, բղբերի, ձեւերի և ուրիշ մարմնամասերի ելեւծներով: Աւազ սպառնալի վառք ու բարձր, սոսր անասնական սովորութիւններ, ու զրմեղի ու հիմնովին փշայած տաճկական ճաշակի կենդանի մի կողմը, մէջ տեղը՝ ձեռաց կառուցել են ժամանակաւոր կերպով մի տախտակաշէն, որ ոչ մի բանով չէ կարող համեմատուել իւր ցաւալի տեսքով մեր թիֆլիսի կրիկի հետ, որ ձիաներն ու մարդիկ միասին են խաղում: Սա թատրոն է, որ պատիւ են ունեցել և ստիպել են ունենալ Վ. Պօլսի երեւելի և զբաղաւորական տաճկին հայ զերաւանուհիներն ու զերաւանները զանազան թուրքերին ներկայացումներ տալ վերջիշէալ քնքոյշ հասարակութեան համար, որ խաղի ժամանակ ուտում, խմում, կտրում, թափում, աղաղակ բարձրացնում, ծիծաղում, անմտաբար ծափահարում և հաղար ու մի տեսակ անվաշել ցոյցեր է անում զէպի այս կամ այն պատուելի ու նազելի օրնորդը, որ թուրք հանդիսականներին բուռն երեւակալութիւնը չափաւորելով իւր շնորհալի խաղով ապահով չէ շատ անգամ ինքն ինքն պատուելի հարուածից փա-

փուկ կտրծքի մէջ... Աւելորդ և մի համարում չիղել, որ մեզ մօտ աշխարհի նաղ ծախող ու քրքրող այս հայարա կահները, որոնք այսօր, ինչպէս և երեւի, միշտ խեղատեսակներ են եղել թուրք թշուառականների, անցել են վերջիշէալ խաղաղապէս բնիկ վրայով՝ «Ղէջըկ» պարելով: Աւազ համարձակութիւն և յանգիստութիւն ունեն թիվ վերջաշէն թիֆլիսի հայ հասարակութեան պէս մի ընտիր ժողովրդի առջև, որ գիտէ չափից էլ աւելի գնահատել և վարձատրել թատրոնի մէջ գործողներին, որոնք Վ. պօլսի մէջ այդ պատուի նշույլը երազում անգամ չեն կարող տեսնել և նշմարել: Ուր մնաց ուրեմն, որ մեր հասարակութեան կողմից պատահմամբ կամ կամաւ մոռցուած թանկագին ընթաները փրկուող են մարդիկ մարդերի մէջ: Ուր մնաց ուրեմն, որ այս զերազգայ օրնորդ զերաւանուհիներին անկարելի և անապահով էր թուում մի օրեւ արդար նկատողութիւն անել և շատ անգամ սպառնում էին իրանց փախուստով և այլն: Ուր մնաց ուրեմն այն բոլոր անհաւան, մեծամիտ պահանջները, որ առատօրէն շուայում էին սոքա թիֆլիսի միամիտ հայրերի առջև: Բոլորը ցնդուեցան օդի մէջ և փայլուն երեւակալութեանը փոխարինեց անձուներ, տգեղ իրականութիւնը: Դեռ և էլ չը ցնդեց հանիւր: Աւազ մենք սպիտակի գիւրջ մաքուր տալուած կարգում ենք մի օրեւ լրագրի մէջ, թէ մեր առաջին զբաղաւորական զերաւաններն ու զերաւանուհիները մերժեցին, ընդունեցին և կամ ստորագրեցին այս կամ այն թշուառ խնդրագրերի պաշտօնագիրը և թատրոնական ներկայացումներ պիտի տան Վ. Պօլսի և կամ թիւրքերի միւս քաղաքներին մէջ...

Սակայն գուցէ ընթերցողը զարմացմամբ հարցնէ, միթէ իրաւ մի կանոնաւոր թատրոն կամ գազլիճ չը կայ Վ. Պօլսի մէջ, որ մայրաքաղաքի ընտիր հայ հասարակութեանը ներկայացումներ տեսնէ: Ինչպէս չէ, կայ և մի քանի հատ են թուով՝ օրինակ Պէրա քաղաքամասի մէջ, բայց աշխարհի տեղեւում ազգային դրամատիկ խումբերը այն հաղիւ են ներկայացնում, որպէս զուր հաղիւ տեսնում էք Չատիկը:

Վերջին պատերազմից առաջ հայ թատրոնական խումբը կամ խումբերը, որոնք երեւի նոյն չարդանքն ու պատիւը չեն վայելած Վ. Պօլսի հայերից, որպիսին ցոյց տուեց սոցա մեր կողմից հայը, զրեթէ կանոնաւոր հայ ներկայացումներ էին տալիս մայրաքաղաքին այլ և այլ թատրոններում: Աւազ նախելով Պօլսի հայ բնակիչներին ցրուած վիճակին և քաղաքի բազմաթիւ թաղերի հաղորդակցութեանը, այնուամենայնիւ շատ անգամ ստուար բազմութիւն էր հաւաքվում հանդիսատեսի լինելու այդ հայ ներկայացումներին: Իսկ երբ բարեկամ կառավարութիւնը արգելեց հայկական թատրոնը, այնուհետեւ ամենքը ցրուեցան այս ու այն կողմը և սկսեցին շարեցան թրքական ներկայացումներին, որ իրանց սովորական փեշակին է կղած մեղա և ամէն ժամանակ:

Դուք այնչափ բարեկէք, որ այս բոլոր պատմածիս բարոյականը ինքներդ կ'ըզրաւագնէք և սիրով կը սպասէք նոր նամակներին:

ՅԱՐՈՅ

Մեզ գրում են Վ. Պօլսից օգոստոսի 3-ին

«Բարձրագոյն դրան միմիտրները օր ու գիշեր ըզբաղուած լինելով Եգիպտոսի խնդրով՝ գեռ պատասխան չեն տուել Ազգային վարչութեան այն թագրերին,

որով համաձայն որոշման ազգային ժողովի, բացատրում էր տաճկահայատակ հայոց անիշխանական վիճակն ու սորանից ծագելիք վնասակար հետևանքները և խնդրում էր վերջնական մի տնօրէնութիւն անել պատրիարքի հրաժարականի մասին: Ահա գրեթէ լրանում է տարին, որ Ներսէսը հրաժարուելով՝ ազգը ունենամ է թողում, ազգային վարչութիւնը թէև շարունակում է իւր պաշտօնը, բայց առանց իւր նախագահի ի հարկէ չէ կարող ունենալ այն հեղինակութիւնը, որ վայելում է Թիւրքիայի մէջ միայն պատրիարքը, որ միևնոյն ժամանակ, ինչպէս յայտնի է, ազգային երեսփոխանական ժողովի նախագահն է: Ազգային ժողովն էլ պատրիարքի հրաժարականի պատճառով՝ չէ կարողանում կանոնաւոր և յաճախակի նիստեր անել և ազգիս ներկայ տխուր վիճակի մասին խորհրդակցիլ: Զարմանալի է որ այս ազգային ժողովը մի քանի տարի է, որ դատաւարտուած է զոհել իւր նիստերի ամենամեծ մասը պատրիարքական ու կաթողիկոսական խնդիրներին և ազգի ներքին վիճակի բարուրդման վերաբերեալ կարևոր ու կենսական հարցերը բարձի թողի է արած՝ հակառակ մի քանի խոհուն երեսփոխանների իրաւացի պահանջմանց:

Ինչպէս յայտնի է, Կ. Պօլսի հայ ազգային կենդրոնական վարչութեան գլխաւոր պաշտօնը պէտք է լինի բոլոր թաղային և գաւառական վարչութեանց գործերի հսկողութիւնն ու համարաւորութիւնը, բայց տեսնվում է, որ սահմանադրութեան հաստատուելուց ի վեր երբէք չէ կարողացել լուրջ և ազդու կերպով գործ գնել իւր այդ պաշտօնը: Նմանապէս ազգային երեսփոխանական ժողովը պաշտօն ունի հսկել լիշեալ կենդրոնական վարչութեան ընթացքի վերայ և պարբերաբար հաշիւ ու համար պահանջել նրանից, ինչպէս և ընդհանուր ուղղութիւն տալ իւր սահմանած կանոններով և օրէնքներով, բայց դժբախտաբար սա էլ մինչև այժմ գրեթէ անուանական կերպով կատարել է իւր այդ մեծ դերը:

Արդ՝ պատրիարք չը կալ, երեսփոխանական ժողովը չէ գումարվում, գաւառների մեծ մասը առաջնորդ չունի, կենդրոնական վարչութիւնը անկերպարան վիճակի մէջ է, Կիլիկիայի կաթողիկոսը ընդվզելով ազգային իշխանութեան դէմ՝ անկախութեան գրօշակ է բարձրացնում, Հայաստանի զանազան գաւառների մէջ պատահած անիրաւութիւնների ու հարստահարութիւնների վերայ ուշադրութիւն անգամ չէ դարձնում թուրք կառավարութիւնը և այս ամեն դժբաղդութիւնների փոխարէն կալ ու մնում է Բեռլինի դաշնագրութեան 16-րդ յօդուածը....

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ա Ն Գ Լ Ի Ա

ԳԼԱԴՍՏՕՆԻ ՃԱՌԸ

Հեռագիրը հաղորդեց արդէն Գլադստօնի այն ճառի բովանդակութիւնը, որ նա արտասանեց Ստորին պալատում օգոստոսի 4-ին: Լրագիրներից քաղում ենք նորա հետեւեալ գլխաւոր կէտերը:

»Յարգելի անդամը, որ իմ առաջն խօսեց, ասաց, թէ հետաքրքիր է գիտենալ, արդեօք ինչ պատճառներով մենք եզրկատու գիմեցինք: Իւր հարցին ինքը պատասխանելով՝ նա հաստատում է, որ մենք այդ պատերազմը սկսել ենք որպէս զի եզրկատուական պարտատէրերին պաշտպանենք և, իւր խօսքերը հաստատելու համար, չառաջ է բերում իմ ճառերից մինը, որի մէջ, կառավարութեան հայեացքը բացատրելով, ես խօսել եմ ի միջի աշուղ այդ պարտատէրերի շահերի և պահանջների մասին: Ի հարկէ երբ բանակցութիւնները դեռ ևս քաղաքագիտական բնաւորութիւն ունէին, իսկ յետոյ շարունակուեցան գրագրութիւնների միջնորդութեամբ նոտարէրների պալատի հետ, պարտատէրերի շահերը այդտեղ երկրորդական դեր էին խաղում և հէնց երկրորդական տեղ էլ բռնում էին կառավարութեան նախագծի մէջ:

Բայց ի՞նչ պատճառով: Որովհետև եզրկատուական պարտատէրերի շահերը, այս բացառիկ դիպուածում, վաւերացած էին միջազգային իրաւունքներով: Իսկ ընդհանրապէս առնելով՝ այս տեսակ հարցերով մենք աւելի չենք պարտաւոր, քան ուրիշ պարտատէրերի գործքերով: Բայց ներկայ դիպուածում այս հարցը մեր կողմից աւելի ուշադրութիւն էր պահանջում, որովհետև պարտավճարման օրէնքը, որով պահանջվում էր եզրկատուական պարտատէրերի շահերը, արդէն բարձրագոյն վաւերականութիւն էր ստացել, որբազոր՝ ծուկ էր, և մենք ոչ իրաւունք և ոչ էլ իշխանութիւն ունէինք փոփոխել կամ մերժել նորան, եթէ մինչև անգամ արամադրուած լինէինք դէպի դա: Այնքալ դիպուածութեան գործողութիւն որեւէ ներդրութիւն չէ կարող ունենալ եզրկատուական պարտատէրերի այն իրաւունքների վերայ, որոնք պահանջուած են օրէնքներով և վաւերացրած են եւրոպական տէրութիւններից շատերի ձեռքով:

Յարգելի անդամը աշխատում էր ապացուցանել, որ եզրկատուական բեղքէն է կղել ներկայ շփոթութիւնների աղբիւրը և պատճառը: Սա նորա խիսական կարծիքն է, և ես կարծում եմ, որ նա հարցի բոլոր ընթացքը և փոփոխութիւնը աչքի առաջ չէ աւելցել, այլապէս նա այդպիսի խոշոր սխալներ չէր ընկնիլ: Ճշմարիտ է եզրկատուական նոտարէրների պալատը իրաւունք էր պահանջում եզրկատուական բեղքէն հաստատուելու ձայն ունենալ, բայց ձայնատուութեան իրաւունքը իւր մէջ ամփոփում է և բացառական ձայնատուութեան իրաւունք, իսկ այս վերջինս միևնոյն է, թէ միջազգային պարտականութիւնների կատարումից հրաժարուել: Հետեւապէս մենք չկարողացանք այդ ձայն տալ ու պահանջը կատարել, որովհետև դա մեզ վերայ պատասխանատուութիւն կը դնէր, որպէս եղծող միջազգային իրաւանց:

Մենք չէինք կարող մեզ վերայ առնել միայնակ դորձադրութիւն սկսելուց առաջացած պատասխանատուութիւնը:

	Ա Ր Ա Կ Ա Ն					Ի Գ Ա Կ Ա Ն					Ը Ն Գ Ա Մ Է Ն Ը				
	Դպրոցների թիվը:	Ուսուցիչք:	Ուսանողք:	Տարեկան ծախք:		Դպրոցների թիվը:	Ուսուցիչք և վարժուհիք:	Աշակերտու- հիք:	Տարեկան ծախք:		Թիվ դպրոցացի:	Ուսուցիչք:	Աշակերտք:	Տարեկան ծախք:	
				րուբ.	կ.				րուբ.	կ.				րուբ.	կ.
Ա. Թէմ Վրաստանի	81	206	4,072	101,416	—	22	61	1,611	27,348	—	103	267	5,683	128,764	—
Բ. Թէմ Երևանի	79	127	3,323	94,295	—	16	36	762	11,989	—	95	163	4,085	106,284	—
Գ. Կարս նահանգ	6	11	440	3,820	—	1	6	89	1,080	—	7	17	529	4,900	—
Դ. Թէմ Ղարաբաղի	13	32	1,095	49,476	—	3	22	171	6,870	—	16	54	1,266	56,346	—
Ե. Թէմ Շամախայի	7	19	610	28,105	—	4	10	148	2,940	—	11	37	758	32,045	—
Զ. Թէմ Աշտարխանի	22	72	1,275	88,700	—	16	58	680	21,000	—	38	130	1,952	109,700	—
Է. Թէմ Բենարաբի	39	92	1,740	100,860	—	21	72	862	24,000	—	60	164	2,602	124,860	—
	247	559	12,555	466,672	—	83	273	4,322	96,227	—	330	832	16,877	562,899	—

ԹԷՄ ՎՐԱՍՏԱՆԻ

1881 թուին

(Պ. Թէմական Տեղի
Հաշվով)

1 Թիֆլիզ քաղաք	9	60	365	—	—	7	35	707	—	—	16	95	1,072	28,482	—
2 Թիֆլիզի գաւառ	4	4	70	—	—	—	—	—	—	—	4	4	70	655	—
3 Բորչալուի գաւ.	8	13	315	—	—	1	2	42	—	—	9	15	357	5,408	—
4 Գորի քաղաք	1	2	50	—	—	1	1	35	—	—	2	3	85	1,280	—
5 Գորայ գաւառ	2	5	70	—	—	1	1	25	—	—	3	6	95	1,810	—
6 Զաքաթալայ ք.	1	2	50	—	—	—	—	—	—	—	1	2	50	533	—
7 Սղնախ քաղաք	1	4	60	—	—	1	1	30	—	—	2	5	90	1,200	—
8 Թէլաւ քաղաք	1	3	61	—	—	1	1	70	—	—	2	4	131	2,522	—
9 Ախալցխա քաղ.	3	31	451	—	—	2	8	301	—	—	5	39	752	14,987	—
10 Ախալցխա գաւ.	2	2	64	—	—	1	1	25	—	—	3	3	89	260(?)	—
11 Ախալքալաք ք.	1	7	127	—	—	1	1	64	—	—	2	8	191	3,226	—
12 Ախալքալաք գ.	31	33	1,138	—	—	—	—	—	—	—	31	33	1,138	3,405	—
13 Քուծալիս քաղ.	1	2	34	—	—	1	3	60	—	—	2	5	94	3,643	—
14 Ելիսաւէտայօլ ք.	2	7	151	—	—	1	1	68	—	—	3	8	219	3,550	—
15 Ելիսաւէտայօլի գ.	6	7	290	—	—	—	—	—	—	—	6	7	290	1,570	—
16 Ղազախի գաւառ	3	3	176	—	—	—	—	—	—	—	3	3	176	1,575	—
Թիֆլիս Ներսի-	76	185	3,472	—	—	18	55	1,427	—	—	94	240	4,899	74,105	—
սեան դպրանոց	1	18	460	—	—	—	—	—	—	—	1	18	460	33,508	—
Ա մ է ն Ը	77	203	3,932	—	—	18	55	1,427	—	—	95	258	5,359	107,613	—

Եթէ թէմերի վիճակագրութիւնից առնենք միջին
թուերը, ալիս ժամանակ միջին հաշվով ամէն հայ դպր-
ոցի տարեկան ծախքն է՝

Ղարաբաղի թէմում 3,521 րուբլի

Շէմախու » 2,913 »

Աշտարխանու » 2,887 »

Բենարաբի » 2,081 »

Թիֆլիսի » 1,250 »

Երևանի » 1,118 »

Կարսի » 700 »

Ամէն մի հայ ուսուցիչ ստանում է տարեկան՝

Ղարաբաղի թէմում 1043 րուբլի

Շէմախու » 893 »

Աշտարխանի » 844 »

Բենարաբի » 761 »

Երևանի » 652 »

Թիֆլիսի » 482 »

Կարսի » 300 »

Ամէն մի հայ ուսանողի վերայ ծախս է լինում
տարեկան՝ Աշտարխանի թէմում 56 րուբլի

Բեսարաբիոյ թէմում	48	ըռբլի
Ղարաբաղի	» 44	»
Շէմախու	» 42	»
Երևանի	» 26	»
Թիֆլիսի	» 22 1/2	»
Կարսի	» 9	»

Մնացած քանի մի մանրամասնութիւններ կարելի է գտնել «Բարեգործութիւնը Հայոց մէջ» լոգուածում, լրագրիս № 11.

Ա. Երեյեանց.

ԲԱԳՈՒԻ ՔԱՀԱՆԱՆԵՐԻ ԱՐԴԻ ՎԻՃԱԿԸ

Եկեղեցին է՝ ներկայ Հանգամանքներում ազգային ինքնագոյութեան գլխաւոր տարրերից մինը. եկեղեցին է եղել, ի միջի այլոց, որ Հինգհարիւր տարիների ընթացքում նեցուկ ու պաշտպան է Հանդիսացել բազմաչարչար Հայ ազգին և նորա միլիոնաւոր անդամներից գոնէ մի փոքրագոյն մասը Հասցրել է մինչև մեր օրերը. եկեղեցին և այսուհետև պէտք է իւր նշանակութիւնը, իւր ազդեցութիւնը, իւր Հեղինակութիւնը տարածէ ազգի ընդհանրութեան, մեծամասնութեան վերայ. նա դեռ ևս մեծ դեր ունի կատարելու, մեծ պարտականութիւններ Հոգալու մեր ներկայի և ապագայի ճգնալից րոպէներում:

Սոքա այնպիսի ճշմարտութիւններ են, որոնց Հեշտութեամբ ուրանալ անկարելի է և մենք, առանց Հերքելու ազգայնութիւնը պահպանող միւս Հիմնաւոր ֆակտորների գոյութիւնը, ստիպուած ենք Հարցնել այս խնդրով Հետաքրքրուողներին, թէ ներկայ կացութեամբ, մեր եկեղեցին կատարում է արդեօք այն պարտականութիւնների գէթ փոքրագոյն մասը, որ իրան են յատկացնում, ունի այն ազդեցութիւնը, այն վսեմութիւնը, այն դիրքը, որ նորան միջոց տար առաջնորդ, ուղղորդող եկեղեցւոր լինիլ ընդհանուր ազգին, դարմանող նորացաւերի և արատների, մեզ մխիթարող: Միթէ մեր ասած եկեղեցին նիւթական եկեղեցին է, միթէ Աստուծոյ տաճարի չոր պատերին ենք թալիս մենք այդ առաջնակարգ նշանակութիւնը, միթէ շարականների և մաղթանքների այս ու այն եղանակը պէտք է լինի մեզ առաջնորդող ձայնը: Ո՛չ, կենդանի եկեղեցում խօսուող կենդանի խօսքը միայն կարող է Մովսիսական պատգամ լինել, Աստուծոյ տաճարի սրբազան բեմից մատակարարուած Հովուական քարոզները պէտք է լինին այն բաղամները, որոնք սփոփելու, բուժելու ընդունակութիւն ունին Հայկական արատները, բազմադարեան և խորաբնույտ արատները: Ոչ մէկ ճանապարհով, ոչ մէկ միջոցով դուք չէք կարող ազդել ժողովրդի, Հասարակութեան, ընդհանրութեան վերայ այնպէս, ինչպէս կազդէ բանիւրուն Հովիւը

եկեղեցու բեմից. լրագրութիւնը մեծ նշանակութիւն ունի, ուսումնարանը կրթում և նախապատրաստում է ժողովուրդը, թատրոնը մերկացնում է Հասարակական ախտերը և նորա Հետ միասին դրուատում է աղնիւր և բարոյականը, բայց սոքա ամենքն էլ թոյլ միջոցներ են՝ աննշան և դանդաղ ներգործութիւն ունեցող՝ Համեմատելով ճշմարիտ բեմբասացների կենդանի և իմաստուն ատենաբանութեան Հետ: Ահա ինչի մէջն է եկեղեցու կրթողական ուժը. ահա որտեղ է ժողովրդի, ընդհանրութեան, ազգի մեծամասնութեան զգացմունքների, սրտի, Հոգու, գործունէութեան բանալին: Գտէք այդ բանալին և դուք մի անգամից կարող էք բանալ միլիոնաւոր քարացած սրտեր, կարող էք ոգևորել Հազարաւոր անտարբեր Հոգիներ, մի գաւազանի Հարուածով կարող էք ճեղքել ձեր առաջ ծովացած Հայկական անտարբերութիւնը: Միայն թէ գտնէք: Ո՛րքան ընկած, որքան Հեռացած է մեր բեմը իւր նախադադափարից, որքան քիչ են մեզանում այդ բանալիից օգտուող անձինք: Ի՞նչ է սորա պատճառը, ո՞վ է մեղաւորը, ո՞ւմնից պիտի սպասել սորա ճարը: Հարցը բաց թողնելով մեր պարբերական թերթերի և բարձրագոյն Հոգեւոր իշխանութեան Համար, որի ուղղակի պարտականութիւնն է մտածել սորա վերայ, ես միայն պիտի աւելացնեմ, որ այս մտածութիւններն իմ մէջ զարթեցնողը Բաքուի եկեղեցիների ներկայ կազմակերպութիւնն էր, մի կազմակերպութիւն, որ մեծ առաւելութիւն ունի միւս տեղերի եկեղեցիներից և մօտիկ ապագայումն էլ մեծամեծ արդիւնքներ է խոստանում:

Յայտնի է, որ մեր միւս քաղաքների եկեղեցիներում ծուխերը բաժանուած են քահանաների մէջ և ամեն մի քահանայ Հովիւում է իւր խնամքին յանձնուած ժողովուրդը՝ կատարելով նոցա Հոգեւոր պաշտօնակատարութիւնները: Յայտնի է նմանապէս, որ ժողովրդականները Հաւասարապէս չեն բաժանուած և մի քահանայ աւելի ծուխ ունի քան միւսը: Բացի սորանից՝ քահանաների շահերը այսպէս որոշ միմեանցից բաժանուած լինելով, նոցանից բռնութիւնները չարաչար Հարստահարում են թոյլերին, յափշտակելով նոցա ժողովուրդը, մանաւանդ ընտիր և արդիւնք տուող ծուխերը և նոցա ձեռքին թողնելով մի քանի չքաւոր ընտանիք: Սորանից ահա ծագում են Հազարաւոր վեճեր և անբաւականութիւններ, և ծանրաբեռնվում են տեղական Հոգեւոր ատենաները, որոնք, չենք կարող ծածկել, շատ անգամ անկարող լինելով զսպել և սանձահարել յափշտակողին, կամ անտես են անում բողոքողի գանգատը կամ ուղղակի նորան էլ իրաւունք են տալիս նոյնն անել, ինչ որ ուրիշներն իրան են անում: Ել աւելորդ է ասել, թէ սորանից ինչ Հետևանքներ են առաջ գալիս: Մեր եկեղեցականների մէջ պատահող անտէր մեռելները անթաղ թողնելը, մկրտութիւններ, ծածուկ պսակներ կատարելը, բոլորը այս սխտէմայի Հետևանքն են:

Բարեբաղդաբար Բաքուն այդ կողմից մի եզակի բացառություն է կազմում: Այնտեղ Հասարակությունը մի բանալոր հոտ է, որին կառավարում են մի քանի արժանաւոր հովիւներ: Թէեւ Բաքուի մէջ կայ երկու եկեղեցի և չորս հինգ քահանայ, բայց ոչ այդ եկեղեցիների ժողովուրդն է բաժան և ոչ այդ քահանաների արդիւնքը: Բայց ծիսակատարութիւնները կատարում են քահանաները, ստացած դրամը ժողովում են կենտրոնական գրամարկը և հաւասար բաժանում են իրանց մէջ: Գիտակցաբար ծառայելով ժողովրդին և իրանց պարտականութեան վերայ լուրջ զարգացած ունենալով՝ քահանաներից ոչ մինը չէ խուսափում իւր պարտականութիւնները կատարելուց, իսկ ժողովրդականների առատ տուրքերը արգելք են լինում նոցա, ապրուստի միջոցներ չունենալուց ստիպուած, ստացած արգիւնքները միմեանցից թաղցնել:

Արդեօք այս խաղաղ, ընկերական յարաբերութիւնները չեն պատճառը, որ Բաքուի քահանաները, համեմատելով միւս տեղի քահանաների հետ, աւելի զարգացած անձինքներից են բաղկացած, որ նոցա մէջ թույլերը բացառութիւն են կազմում, որ և այսօր բժիշկ Արամեանցի պէս անձինք վստահանում են մտնել այդ դասի մէջ: Արդեօք ուրիշ տեղ, ուրիշ քաղաքում, ուրիշ քահանաների հետ մի համալսարանական ուսում առած, մի հմուտ բժիշկ կը համաձայնուէր պաշտօն վարել:

Եթէ ճշմարիտ այս սխառեման է պատճառը, որ քահանաների մէջ չեն նշմարվում լափշտակութիւններ և սորանցից առաջացած անբուականութիւններ, եթէ սա է պատճառը, որ ժողովուրդը սիրով մտնում է եկեղեցին և բոլոր քահանաներին հաւատարմապէս իրան հայր և եղբայր համարում, եթէ սա է պատճառը, որ այդ քահանաների մէջ երեւցող պակասութիւնները գոտաւարտվում են բնահամուրի կարծիքով և այդպիսով խեղդվում ու սղանվում են, եթէ դա է պատճառը, որ քահանաները իմ ու քս չունենալով՝ իրանց կողմը չեն քաշում ժողովրդի մէջ ազդեցութիւն ունեցող անձանց, կուսակցութիւններ չեն կազմում, գանգաւանք չեն յարուցանում, և վերջապէս եթէ դա է պատճառը, որ զարգացած անձինք չեն խորշում նուիրել իրանց քահանայական փես պաշտօնին, սուրբ սեղանի ծառայութեանը, ապա ինչու չաշխատել՝ այդ կարգ ու կանոնը և ուրիշ տեղեր մտցնել:

Մի երկու խօսք էլ պ. Արամեանցի քահանայանալու վերաբերութեամբ: Մի ամսուայ չափ ապրելով Բաքու քաղաքում, ես համարեա ամենայն օր առիթ էի ունենում լսել հասարակ ժողովրդի շնորհակալութիւնները բժշկի անշահասէր և բարեխիղճ պաշտօնավարութեան վերաբերութեամբ: Պատուարժան բժիշկը, ինչպէս հաստատանում էին, ամենայն րոպէ, ի ժամու և ի տարաժամու, ոչ միայն պատրաստ է եղած բժշկական խորհուրդներ մատակարարել անխտիր ամենքին, այլ և չքաւորների համար դեղեր և բժշկութեան նպաստող այլ

և այլ յարմարութիւններ ինքը անմիջապէս հոգացած է երբեմն իւր անձնականից և երբեմն ժողովրդականներից սորա կամ նորա նպաստին դիմելով: Եթէ սորա վերայ աւելացնենք և այն, որ պ. բժիշկը Ներսիսեան ուսումնարանի նախկին աշակերտներից է, տեղեակ հայոց լեզուին և հմուտ Հայաստանաց Առաքելական եկեղեցու պատմութեան և հիմնական կանոններին, ապա մեզ կմնայ շնորհաւորել պարոնի հասարակօգուտ վճիռը և հրաւիրել նորան իւր շնորհքը, իւր ջանքերը և աշխատասիրութիւնը չ'խնայել՝ անդադար քարոզել եկեղեցու բեմից, կենդանի խօսքի մոռացուած նշանակութիւնը վերականգնել և՛ ինչպէս որ՝ իբրև համալսարանական կըրթութեան տէր, անկախ պարալմունք և համեմատական ապահովութիւն ունեցող անձն, քահանայանալով՝ կարծես անբարբառ հրաւէր է կարդում իւր նմաններին չարհամարհել այդ վեհ պաշտօնը, այնպէս և քարոզելով և անձանձիր քարոզելով, բարի օրինակ լինիլ և միւս տեղերի բանիմաց քահանաներին օր առաջ դառնալ դէպի իրանց սրբազան պարտականութիւնները — առաջնորդել ժողովրդին բեմից՝ առաքինութեան և Աստուածսիրութեան հետ, յիշեցնելով նոցա իրանց պարտականութիւնները դէպի իրանց տունը, իրանց եկեղեցին, իրանց ազգութիւնը:

Նիկողայոս Տեր-Ղևնդեանց:

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ինչպէս լսւում է Բաղլիայում մի օրէնք կայ որ արգելում է երկրից դուրս տանել հին արհեստի յիշատակարաններ, ձեռագիրներ և հազուագիւտ գրքեր: Այժմ այդ օրէնքը դարձ է դրւում Հոռվմի վերաբերութեամբ. Բարբերինի և Մասիմօ իշխանները, որոնք ընդարձակ պատմական գրադարաններ և տէր են, Բաղլիայում գնդեր չ'գտնելով կամեցան իրանց գանձերը արտասահման ծախել. բայց իտալական կառավարութիւնը չ'աջատնեց նոցա որ թոյլ չի տալ իրանց ժողովածուները տանել Բաղլիայից դուրս:

Ուսումնարանի գրքիք: Փարիզի Journal officiel լրագրում հրատարակւած է հասարակապետութեան նախագահի հրամանը ոտորին և մեջին վարժարաններում ուսումնարանական գործիքներ կազմելու մասին: Իւրաքանչիւր դպրոցական հաստատութիւն, որ 200 մեռչի 600 աշակերտ ունի 15 տարեկանից ոչ պակաս, կարող է նահանգապետի թոյլատվութեամբ կազմել մե ուսումնարանական գործիքներ: Իւրաքանչիւր գործիքները բաղկացած կը լինի 4 բաժիններից, ամէն մէկի մէջ առ նուազն 50 երեխայ. այն երեխայքը, որոնց դպրոցի բժիշկը անընդունակ կը համարի չեն կարող ընդունուիլ ծառայութեան: Իւրաքանչիւր գործիքները գտնվում է գլխաւոր տեսչի և նորա օգնականների իշխանութեան ներքոյ, սոցա նշանակում է զինուորական վարչութիւնը: Վարժութիւնների միջոցին ներկայ պէտք է լինի

ուսուցիչները գտնեա մէկը: Իբրեւ զէնք ծառայում է աւանձին, ղինուորական նախարարի ընտրած հրացան, որ պէտք է միաւորէ հետեւեալ երեք պաշտանները. երեսայց համար ծանր չպէտք է լինի, այժմեան զինուորական հրացանի լիակատար կազմութիւնը պէտք է ունենայ և դնդակներ չարձակէ: Այս հրացանները պահուում են ուսումնարանում: Նախագահի սոյն հրամանի կից հրատարակուած է մի մանրամասն կանոնադրութիւն, որ սահմանել են զինուորական ազգային լուսաւորութեան և ներքին գործոց նախարարները:

Յուլիսի 21-ին Շվեյցնոյում կատարուեցաւ Ֆրէօրէլի արձանի բացման հանդէսը: Հատարակութիւնը նախ այցելեց մանկական պարտէզներում կատարած գործերի ժամանակաւոր հանդէսը և ապա ուղեւորուեց զէպի գերեզմանատունը, որտեղ թաղուած է յարգելի մանկավարժը:

Մինչդեռ արձանից վերցնում էին կաւը, երեխայք երգում էին և ծաղիկներ ձգում արձանը շրջապատող պաւսպի միւս կողմը:

Մի քանի ատենաբանութիւն տեղի ունեցան. ի միջի այլոց արտասանեց մի ճառ նաեւ տաղաւին կենդանի տիկին Ֆրէօրէլի քրոջ դուստրը: Նոր արձանը, որ գտնվում է ծառերի ստուերում, շատ պարզ է: Նա նման է առաջուայ արձանին, որ շինած էր տեղական փշուղ քարեց, բայց որ շատ վնասած էր: Արձանը բաղկացած է երեք մարմիններից՝ (գլանը խորանարդի վերայ և գունդը գաղաթին) որոնցով, ինչպէս յայտնի է, Ֆրէօրէլը մեկնում էր բնութեան մէջ գտնուող բոլոր ձևերը: Պատուանդանի մէջ շինած է հանգուցեալի պատկերը: Արձանի գլանի վերայ փորած է Ֆրէօրէլեան ուսումնարանների նշանաբանը՝ ապրենք մեր երեխայոց համար: Խորանարդի կողմերը մէկի վերայ գրուած է՝ «Ֆրէօրէլի Ֆրէօրէլ, ծնուեցաւ Օրբիլէյսում 1782 թ. ապրիլի 21, մեռաւ Մարիենտալում 1852 թ. յունիսի 17-ին»:

Խմբագիր-հրատարակիչ ԱՐԳԱՐ ՅՈՎ. ՀԱՆՆԻՍԵԱՆ:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հ Բ Բ Ա Կ

ՏԵՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏԿԵՐԱՑՈՅՑ
Հաւաքեց Հ. ՂԵՒՈՆԴ Վ. Մ. ԱԼԻՇԱՆ
Վենետիկ. 1881 թ.

Գինն է 10 ռուբլի.

Ճանապարհաճախով 10 ռ. 60 Կ.

ԾԱԽՎՈՒՄ Է «ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ»

ԳԵՈՐԳ ԲԱՐԻՈՒԴԱՐԵԱՆՑԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒ-

ԹԻՒՆՆԵՐԸ

1) ՎԻԼՀԵԼՄ ՏԵԼԼ, գրամա հինգ գործողութեամբ հեղինակութիւն Նիլլէրի:—16 ծալ, 205 երես: Գինն է 60 կոպ:

Աշխարհահռչակ գերմանական բանաստեղծի այս հոգաւոր գործը սկզբից մինչև վերջ մի փառաւոր տաղ է ազատութեան: Գրամայի գլխաւոր հերոսը, Վիլհելմ Տէլլը, սպանելով Գէսլէրին, որ Աւստրիացոց կողմից կռակաւ էր Շվեյցարիայում և սատարի ճնշում և հարստահարում էր Շվեյցարացոց, սկիզբն է տալիս այն ազատամբութեան, որի հետեւեալը եղաւ իւր հայրենիքի ազատութիւնը:

2) ԳՕՆ-ԿԱՐԼՈՍ, գրամատիկական բանաստեղծութիւն հինգ գործողութեամբ նոյն հեղինակի: 8 ծալ, 278 երես. գինն է 1 ռուբլի:

Այս ընդարձակ դրամաքեր, որի գլխաւոր գաղափարն է մտքի և խղճի ազատութիւն, ներկայացնում է մեզ Սպանիացոց Փիլիպպոս II թագաւորի ժամանակը և նորա յարաբերութիւնը իւր որդի Գոն-Կարլոսի հետ: Փիլիպպոս II-ը, այրեանալով պատկով է Նիտարէթ Վալուա Ֆրանսիական արքայազնի իշխանուհու հետ: Նա կասկածելով, որ Գոն-Կարլոսը սիրահարական յարաբերութիւններ ունի իւր խորթ մօր հետ, մատնում է նորան Ինկուիզիցիայի ձեռք:

3) ՕՐԼԵԱՆԻ ԿՈՅՍԸ, վիպասանական ողբերգութիւն հինգ գործողութեամբ նոյն հեղինակի: 8 ծալ, 168 երես. գինն է 60 կոպ:

Այս ողբերգութեան գլխաւոր հերոսուհին Յովհաննա դ'Արկ, մի հատարակ Ֆրանսիացի հովիւ աղջիկ, տեսնելով իւր հայրենիքի ռանակոխ լինելը Անգլիացիներից, որոնք արդէն տիրել էին Ֆրանսիայի կիսին, այն աստիճան բոլորովում է հայրենասիրութեամբ, որ մինչև անգամ տեսիլք է տեսնում, իբր թէ Աստուածամայրը երևում է նորան և պատուիրում է առաջնորդել Ֆրանսիական զօրքը և թշնամուն հաղածելով ազատել Ֆրանսիան: Այդ բանը յաջողում է նորան, բայց մի և նոյն ժամանակ ինքն էլ նահատակվում է իւր հայրենիքի ազատութեան համար:

4) ՆԱԹԱՆ ԻՄԱՍՏՈՒՆ, գրամատիկական բանաստեղծութիւն հինգ գործողութեամբ, հեղինակութիւն Լէսսինգի: 8 ծալ, 208 երես. գինն է 60 կոպ:

Լէսսինգի այս անմահ գործը քարոզում է մարդատիրութիւն և հոգեկան ազատութիւն: Հրէայ Նաթանի բերանով բանաստեղծը համոզում է մեզ, որ ամեն կրօն պէտք է սուրբ համարել, որովհետեւ բոլոր կրօնների աղբիւրը Աստուած է:

Այս գրքերը վաճառվում են նոյն խի թարգմանչի և Թիֆլիսի Հայ գրավաճառների մօտ, որոնցից կարող են պահանջել և օտարաքաղաքացիք: Իւրաքանչիւր գրքի ճանապարհաճախքն է 10 կոպ:

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՅԱՌԱՆՈՅՈՒՄ ԱՌԱՋԻԿԱՅ
ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐՈՒԱՅ ՀԱՄԱՐ ՎԱՅԱՌՎՈՒՄ
ԵՆ ՀԵՏԵԻԵԱԼ ՀԱՅԵՐԷՆ ԴԱՍԱԳՐՔԵՐԸ.

	Ռ.	Կ.
1. Ժողովրդական այբբենարան.	—	5
2. Տէր-Ղևոնդեան Մայր. լեզու ա. տ.	—	35
3. » ր. տ.	—	40
4. » զ. և զ. տ.	—	70
5. Աղայեանց Ուսումն Մայրենի լեզուի.	—	20
6. Ս. Մանգինեան Ազգային Բնտ. աշխարհ.	—	25
7. » Ազգ. Գիւյազ. աշխարհ.	—	30
8. » Նահապ. և Հայր. աշխ.	—	65
9. » Բացատր. Բնտ. աշխարհի.	—	75
10. » Հենչելի թուար. խնդիրներ մ. ա.	—	40
11. » Կեանքի հանգ. համ. թուարան.	—	75
12. » Համ. Մանկավարժութիւն	1	50
13. Կոստանեան Ծաղկաբաղ շրջան Ա.	—	25
14. » Ծաղկաբաղ շրջան Բ.	—	60
15. » Ծաղկաբաղ շրջան Գ.	—	40
16. » Գրաբարի հոլովումը.	—	15
17. » Գրաբարի խոնարհումը	—	25
18. Եղիշէ ըստ անձեացեաց օրինակի	1	—
19. Նոյն միջակ թղթի վերայ	—	80
20. Ալվազեան Նախակրթանք . ա. մ.	—	40
21. » Նախակրթանք մ. ր.	—	45
22. » Նախակրթանք մ. զ.	—	50
23. Տէր-Սարգսեան զեղադրութեան օրինակներ	—	20
24. Նազարեանց Հայոց լեզուի ուսուցիչ III տար	—	40
25. » Հայոց լեզուի ուսուցիչ չոր. տար.	—	60
26. Բահաթրեան Համառօտ Հոգեբանութիւն	1	—
27. Ա. Բազրատունի Տարերք քերականութեան.	1	25
28. Տէր-Գուլթեան РУССК. СЛОВО. Դասագիրք ուս- ուց լեզուի.	—	45
29. Նազարեանց, Առաջնորդ ուսուց լեզուի.	1	50
30. Տէր-Աբրահամեանց Բանալիք Ռուս. լ.	—	50
31. Տէր-Ստեփանեան Սկզբունք քր. հաւ.	—	50
32. Հայորդի Սրբազան պատմութիւն հին Կառ- կարանի	—	50
33. » Սրբազան պատմութ. նոր կտակ.	—	50
34. Մուրատեան եկեղեցական պատմութ.	2	—
35. Գնունի Եկեղեցական պատմութիւն	1	20
36 Սրբելի Նախաշաւիղ կրօնագիտութեան մ. ա.	—	30
37 » Նախաշաւիղ կրօնագիտութեան մ. ր.	—	50
38 » Հին և նոր Կառկարանի Պատմութիւն.	—	30
39 » Եկեղեցական Պատմութիւն	1	—
40 Մտերեան Հաւատապատում	—	25
41 » Հրահանգ Քրիստոնէական Հաւատոյ	—	75
42 » Քրիստոսապատում	—	50
43 Վարձեւեան դասագիրք թուարանութեան	—	70

44 Շահվերդեան նկատողական ուսում	—	50
45 Տէր Աբրահամեան Հայոց Պատմութ. պատկեր.	1	—
46 Աբովեանց պատմ. Հայոց	—	60
47 Բաղդադական Աշխարհագրութիւն	1	—
48 Տէր Յակովբեանց Աշխարհագ. Հայաստանի	—	60
49 » Հայաստանի Քարտէզ	—	25
50 Սիմէօնեան ընդհանուր Աշխարհագրութիւն. դասագիրք Հայոց դպրոցների համար Մ. Առաջին նախագիտելիք հինգ պատկերով	—	35
51 մ. ր. Քաղաքական Աշխարհագրութիւն	—	60
52 Հայաստանի Քարտէզ ընդարձակ	2	—
53 Բժշկ. Տիգրանեանց Մարդակազմութիւն (Անա- տոմիայ)	—	50
54 Պալատանեան գրականութիւն.	—	50
55 Զարբանալեան Պատմութ. Հայ, դպրութ. 2 հատ.	4	—

ՀԱՅԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ
ՕՏԱՐՆԵՐԻ ԱԶԳՈՒՄ
ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆ
ԱՐԳԱՐ 30ԿԱՆՆԻՍԵԱՆԻ
Գինն է 30 Կ.:
Ծախվում է «Կենար. Գրադաճ»

	Ր.	Կ.
ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ, (Ժարգմ.) Երկար կեանք.	1	—
ՆԱԻԱՍԱՐԳԵԱՆ, Հեքեաթներ.	—	50
ԱՂԱՅԵԱՆ, Սրինգ հովուական.	—	20
ՆՈՒԱՐԳ, (Ժարգմ.) Գառնուկ և Լուսատունիկ.	—	25
ԻԻԶԱՇԵԱՆ, Հայի բզեզը և նորան կոտորե- լու միջոցները	—	40
ԱՆԱՆՈՒՆ, Ծաղկաբաղ Հայնէի բանաստեղ.	—	40
ԾՆՆԴԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ	—	10
ՍԱՅԵԱԹՆՈՎԱ, ազգային երգիչ	—	5
ՏԵՐ-ԳԱԻԹԵԱՆ, (Ժարգմ.) Հոգեփոխութիւն կամ կախարդուած պրինց	—	20
ՍԱՓԱՐԵԱՆՅ, Էս էլ իմ սազը	1	—
ԺՕՐԺ ՍԱՆ, Վարդազոյն սմայ	—	25

Յ. Ա. ՍՆԼԻԲ-ԲԵԳԼԱՐԵԱՆՅԻ մասնաւոր Բէա-
լական ուսումնարանում (Տիփլիս, Բարօնեան փողոց
Կարայեվի տուն № 10) լրացուցիչ և ընդունուելու
համար քննութիւնները կսկսուին Օգոստոսի 23 ից, իսկ
ուսումը կը սկսուի Սեպտեմբերի 1 ից: (3—3)

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ ԾԱՆՎՈՒՄ
ԵՆ Ի ՄԻՋԻ ԱՅԼՈՑ ՀԵՏԵԻԵԱԼ ՄԱՆԿԱՎԱՐՃԱԿԱՆ
ԳՐԳԵՐԸ:

1). **Человѣкъ какъ предметъ воспитанія.** Опытъ педагогической антропологии. кон. Ушинскаго. Съ рис. и порт. автора. С. П. 1881. т. I. 2 р. 75 к., съ пер. 3 р., т. II. 2 р. 25 к., съ пер. 2 р. 50 к.

2). **Собрание педагогическихъ сочиненій.** Кон. Ушинскаго. С. П. 1875. ц. 3 р. 40 к., съ пер. 3 р. 70 к.

3). **Антропология.** Топпинара. Пер. съ франц. съ 52 рис. С. П. 1879. ц. 4 р., съ пер. 4. 40.

4). **Основанія психологии.** Г. Спенсера. Съ приложеніемъ статьи „сравнительная психология человека“ Г. Спенсера. Пер. съ англ. С. П. 1876. ц. за 4 т. 8 р., съ пер. 8 р. 50 к.

5). **Воспитаніе Умственное, нравственное и физическое.** Соч. Г. Спенсера. Пер. съ англ. С. П. 1880. ц. 1 р. 10 к., съ пер. 1 р. 30 к.

6). **Воспитаніе какъ предметъ науки.** Соч. Ал. Бэна. пер. съ Англ. С. П. 1879 ц. 2 р. 75 к., съ пер. 3 р.

7). **Психология.** Ал. Бэна. пер. съ Англ. С. П. 1881 ц. 2 р. 75. к., съ пер. 3 р.

8). **Душа и тѣло** Соч Ал. Бэна. Пер. съ Англ. С. П. 1881 ц. 1 р. 40 к., съ пер. 1 р. 60 к.

9). **Исторія Педагогики.** Карла Шмидта, изложенная во всемірно историческомъ развитіи и въ органической связи съ культурною жизнью народовъ, отъ Песталоцци до настоящаго времени. Пер. съ Нѣм. М. 1881. 5 т. ц. 22 р., съ пер. 23 р.

10). **Училищевѣдѣніе.** Практическое ученіе о воспитаніи и обученіи для семинарій и учителей народныхъ школъ. Фр. Шутце. Пер. съ Нѣм. Г. 1880 ц. 1 р. 75 к., съ пер. 2 р.

11). **Систематическій обзоръ русской Народно-Учебной литературы.** Сост. по порученію Комитета Грамотности, спеціальною Комиссіею. С. П. 1878. Ц. 2 р. 40 к., съ пер. 2 р. 80 к.

12). **Очеркъ практической педагогики.** Руководство для педагогическихъ курсовъ и учительскихъ семинарій. Соч. Доктора Ф. Диттеса. С. П. 1882. Ц. 1 р. 10 к., съ пер. 1 р. 30 к.

13). **Нравственныя основы жизни.** Пер. съ Франц. С. П. 1881. Ц. за 2 тома 2 р. 80 к., съ пер. 3 р. 20 к.

25-ից ընդլիկ աւելի գնողները ճանապարհածախք չեն: վճարում

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ

ՄԿՐՏԻՉ ԷՄԻՆԻ

առաջիկայ աշխատութիւնքը.

ր. 4.

- 1) Պարական. (Շարականի լիակատար թարգմ.) 3 —
- 2) Мойсей Хоренскій. (Պատմութիւնը — մեկնութեամբ և ծանօթութեամբ) 3 —
- 3) Варданъ Великій. (Վարդան պատմիչ մեկնութեամբ և ծանօթ.) 3 —
- 4) Степаносъ Таронскій. (Ասողիկի պատմ. մեկնութեամբ և ծանօթ.) 3 —
- 5) Мойсей Хоренскій и древній Эпосъ армяне. 1 —
- 6) Очеркъ религій языческихъ армянъ. (Հայոց հեթանոսական կրօնը. 1 —
- 7) Очеркъ Исторіи армянской церкви. — 50
- 8) Վարդան պատմիչ (Հայերէն բնագիրը) . . . 2 —
- 9) Մովսէս Կաղանկատուացի. » » . . . 2 —
- 10) Սիւնեաց պատմութիւնը (Ստեփաննոս եպիս.) 2 —

Լոյս տեսաւ «ՎԱՐՃԱՐԱՆ» ամսագրի առաջին և երկրորդ համարները միասին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆՆ Է

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ: — ԱՐՇԱԽԻՐ — Հայոց Առաջին Ընդհանուր Ուսուցչական Ժողովի առիթով: ԱՐԻՍ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ — Մի քանի խօսք մեր հին և նոր ուսումնարանների մասին: Ս. ՄԱՆԿԻՆԵԱՆ — Ի՞նչ ծրագիր է հարկաւոր մեր ծխական ուսումնարաններին: Կ. ԿՈՍՏԱՆԵԱՆ — Կրօնի ուսուցչութիւն: Ս. ՊԱՆԱՍՆԵԱՆ — Անիի աւերակների լուսանկարները առիթով: ՄԱՏԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ՝ ա) ԿՈՍՏԱՆԵԱՆ — Սրբազան պատմութիւն Հայոցը. . . բ) Ս. ՄԱՆԿԻՆԵԱՆ — Նորադոյն մանկական ընթերցանութեան գրքեր: գ) ԿՈՍՏԱՆԵԱՆ — Հայատանի աշխարհագրութիւն Ա. Տէր-Յակոբեանի: դ) Յ. ՉԻԳԻՆԵԱՆ — Մանկավարժական խորհրդածութիւններ -- Գ. Խատիսեանի: ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼՔ: — ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ՝ ա) Աշակերտ, բ) Հին գերեզմանաքար, գ) Օրերդ Ինգէն, դ) Մըջիւններ: ՀԱՆՆԻՌԻԿՆԵՐ, ԶՈՒԱՐՃԱԼԻՔ, ԽՆԴԻՐՆԵՐ: — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

Дозв. Ценз. Тифлисъ, 19 Августа 1882 г.
Типографія И. Мартиросіанца.